

Вісник

Верховного Суду України

Безсторонній суд
як об'єкт доступу в контексті
міжнародних зобов'язань
України

Про присягу судді
та відповідальність
за її порушення

Зобов'язання:
родове чи галузеве поняття
(податково-правовий аспект)?

Постановлення суддею
завідомо неправосудного вироку,
рішення, ухвали або постанови:
окремі аспекти застосування
ст. 375 Кримінального кодексу
України

2(138)'2012

ВИХОДИТЬ ДВАНАДЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК

Засноване 22 липня 1994 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 7710 від 12 серпня 2003 р.

Засновник — Верховний Суд України

Відповідно до постанови Президії ВАК України від 14 жовтня 2009 р. № 3-05/4 наукові статті, опубліковані у журналі, на підставі висновку експертної ради з юридичних наук, окремо у кожному конкретному випадку за поданням спеціалізованої вченої ради, зараховуються як фахові в галузі юридичних наук

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Пилипчук П.П. — Голова Верховного Суду України, заслужений юрист України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Барбара В.П. — заступник Голови Верховного Суду України—секретар Судової палати у господарських справах, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Бейцун І.В. — начальник управління вивчення та аналізу судової практики Верховного Суду України, кандидат юридичних наук;

Бень А.Б. — начальник управління забезпечення видавничої діяльності Верховного Суду України, заслужений журналіст України;

Волков О.Ф. — заслужений юрист України;

Городовенко В.В. — голова Апеляційного суду Запорізької області, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Губар Л.О. — начальник відділу міжнародного співробітництва Верховного Суду України;

Кіреєва Н.О. — кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України;

Когут С.П. — головний консультант служби керівника апарату Верховного Суду України;

Короткевич М.Є. — суддя Верховного Суду України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Кузнєцова Н.С. — доктор юридичних наук, професор, академік АПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України;

Мельник М.І. — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Мищенко С.М. — заступник голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України;

Ромовська З.В. — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Романюк Я.М. — Перший заступник Голови Верховного Суду України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Селіванов А.О. — доктор юридичних наук, професор, академік АПрНУ, заслужений юрист України;

Сенін Ю.Л. — секретар Пленуму Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Сердюк В.В. — заступник керівника апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, доктор юридичних наук, доцент;

Сірий М.І. — кандидат юридичних наук;

Терлецький О.О. — заступник секретаря Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Хавронюк М.І. — заступник керівника апарату Верховного Суду України, доктор юридичних наук, заслужений юрист України;

Шакун В.І. — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України;

Шумило М.Є. — доктор юридичних наук, професор;

Ярема А.Г. — заступник Голови Верховного Суду України—секретар Судової палати у цивільних справах, заслужений юрист України (заступник голови редакційної колегії)

2

Новини. Події. Факти *News. Events. Facts*

3

Судова практика *Judicial Practice*

3 Рішення у цивільних справах

Decisions in civil cases

6 Рішення в адміністративних справах

Decisions in administrative cases

10 Рішення у господарських справах

Decisions in commercial cases

14 Рішення у кримінальних справах

Decisions in criminal cases

18

Інформація про виконання бюджету Верховним Судом України як головним розпорядником коштів державного бюджету

*Information on implementation of the budget
by the Supreme Court of Ukraine as a main manager
of the State budget funds*

20

Проблеми судово-правової реформи *Challenges of Judicial and Legal Reform*

20 Лужанський А.В. Безсторонній суд як об'єкт доступу в контексті міжнародних зобов'язань України

Luzhanskyi A.V. Unbiased court as an entity
of access in the context of international obligations
of Ukraine

26 *Проблеми удосконалення законодавства*
Challenges of Improvement of Legislation

26 **Малярєнко А.В.** Про присягу судді та відповідальність за її порушення

Maliarenko A.V. On the judicial oath and liability for its breach

31 **Шевченко А.В.** Інститут дисциплінарних інспекторів: передумови становлення та основні засади функціонування

Shevchenko A.V. Institute of disciplinary inspectors: prerequisites for setting and main principles of functioning

38 *На допомогу судді*
Providing Advice to Judge

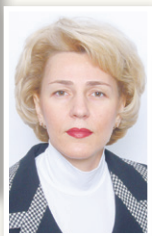
38 **Самсін І.Л.** Зобов'язання: родове чи галузеве поняття (податково-правовий аспект)?

Samsin I.L. Is commitment a generic or sectoral notion (tax and legal aspect)?

42 **Тютюгін В.І.,**
Капліна О.В.,
Тітко І.А.

Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України

Tiutiuhin V.I., Kaplina O.V., Titko I.A. Delivery of a knowingly unfair sentence, judgment, ruling or order by a judge: some aspects of applying Article 375 of the Criminal Code of Ukraine

Міжнародні зв'язки
International Ties

Редакція не завжди поділяє думку авторів статей. За точність наведених у статтях даних, посилань на нормативні акти й інші джерела відповідають автори

Передрук опублікованих у журналі матеріалів здійснюється за письмовим дозволом голови редакційної колегії з обов'язковим посиланням на джерело

З деякими матеріалами журналу можна ознайомитися на web-сайті Верховного Суду України

<http://www.scourt.gov.ua>

Адреса редакції:

01043 Київ 43, вул. П. Орлика, 4^а, кімн. 109

Телефони:

голова редакційної колегії
(44) 253–3502,
відповідальний секретар
(44) 253–1683,
група технічного забезпечення
(44) 253–0687

E-mail: editor@scourt.gov.ua

Редактори:

А.В. Гончарук,
Л.В. Мочалова,
К.С. Мусієнко,
П.О. Мусієнко,
Р.В. Парубець (в.о. відповідального секретаря)

Верстка:

С.І. Самкова,
В.М. Горобченко

Фото:

П.О. Мусієнко
Переклад англійською:
О.В. Гунько

Видавець:

ТОВ «Видавництво «Істина»
04073 Київ 73, вул. Сирецька, 38.
Телефони: **(44) 468–3131, 468–0999, 468–5973.**
E-mail: istina_knigi@ukr.net

Віддруковано:

ТОВ Друкарня «Літера»
03038 Київ 38, вул. Нововокзальна, 41.
Телефон (факс): **(44) 502–6808**

Підписано до друку 17.02.2012

Формат 60×90/8. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 6,62. Умовн. друк. арк. 5,58.
Зам. 283.
Наклад 3000 прим. Ціна договірна

Новини. Події. Факти

Затверджено нові структуру і штатний розпис апарату Верховного Суду України

1 лютого 2012 р. відбулися збори суддів Верховного Суду України, на яких було розглянуто подання Голови Суду **Петра Пилипчука** про затвердження структури і штатного розпису апарату Верховного Суду України.

Як наголосив доповідач Перший заступник Голови Суду **Ярослав Романюк** — керівник робочої групи з підготовки пропозицій щодо нової структури та штатного розпису апарату

Верховного Суду України, Голова Суду Петро Пилипчук поставив перед робочою групою завдання зберегти колектив Суду та оптимізувати структуру його апарату для підвищення ефективності його роботи та діяльності Верховного Суду України загалом, заощадження бюджетних коштів, що виділяються на його утримання. Відтак, було запропоновано незначну структурну перебудову апарату чисельністю 376 праців-

ників. Зокрема, з огляду на зміну кількості суддів у палатах і прогнозованого збільшення кількості справ окремих юрисдикцій визнано за доцільне збільшити чисельність працівників у тих структурних підрозділах, які забезпечуватимуть роботу відповідних палат, відповідно скоротивши чисельність в інших. Запропоновано також змінити назви деяких структурних одиниць, приміром, в управліннях забезпечення діяльності палат, окрім помічників суддів і відділів консультантів, діятимуть на правах відділів канцелярії.

Збори суддів одностайно підтримали запропоновані робочою групою зміни і своїм рішенням від 1 лютого 2012 р. затвердили структуру та штатний розпис апарату Верховного Суду України. Рішення набрало чинності з дня ухвалення.

На зборах судді також заслухали й обговорили інформацію Першого заступника Голови Суду Ярослава Романюка щодо нарахування та виплати суддям Верховного Суду України суддівської винагороди у 2012 р.

Окрім того, збори розглянули питання про нагородження суддів Верховного Суду у відставці.

Соціальний захист суддів у відставці погіршено. Пленум визнав за доцільне звернутися до Конституційного Суду України

15 лютого 2012 р. відбулося засідання Пленуму Верховного Суду України, на якому судді розглянули питання обмеження розмірів і зміни інших умов виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці.

Як зазначив Перший заступник Голови Верховного Суду України **Ярослав Романюк**, зміними, внесеними Законом України від 8 липня 2011 р. № 3668-VI «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (далі — Закон № 3668-VI) до Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон № 2453-VI) були суттєво порушені існуючі до цього законодавчо визначені гарантії незалежності суддів, зокрема, значно погіршені умови пенсійного забезпечення і виплати щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці. Так, положеннями частин 1 і 2 ст. 138 Закону № 2453-VI збільшено для суддів у відставці вік (для чоловіків з 60 до 62 років, для жінок з 55 до 60 років), після досягнення якого вони мають можливість реалізувати право на вибір способу соціального захисту в старості.

Крім того, положеннями ч. 3 ст. 138 зазначеного Закону скасовано чинну до цього гарантію незалежності для працюючих суддів збільшеного розміру щомісячного довічного грошового

утримання суддів у відставці при стажі роботи на посаді судді понад 20 років (80 % + 2 % за кожен повний рік роботи, але не більше ніж 90 % заробітної плати судді). Відтепер базою для обчислення щомісячного довічного грошового утримання судді визначено 80 %, з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Змінами, внесеними до ч. 5 ст. 138 Закону № 2453-VI, передбачено припинення виплати суддям у відставці щомісячного довічного грошового утримання в разі їх працевлаштування після 1 жовтня 2011 р. на посадах, які дають право на його призначення або право на призначення пенсії в порядку та на умовах, передбачених законами України «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про державну

службу». У такому випадку передбачено призначення та виплату їм пенсії відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Зокрема, встановлено максимальний розмір щомісячного довічного утримання суддів у відставці (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, визначених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) у десять прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність.

Таким чином, соціальний захист суддів у відставці відчутно погіршено і в цьому судді Верховного Суду вбачають загрозу незалежності суддів, яка гарантується ст. 126 Конституції України.

Пленум прийняв рішення звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України окремих положень ст. 2 і абз. 2 п. 2 розд. II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 3668-VI та ст. 138 Закону № 2453-VI (в редакції Закону від 8 липня 2011 р.) щодо обмеження розмірів і зміни інших умов виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці.

РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Відповідно до ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

У рішенні Європейського суду з прав людини встановлено порушення національними судами п. 1 ст. 6 та ст. 8 зазначеної Конвенції: договір найму житлового будинку відповідачів визнано недійсним як такий, що укладений не на законних підставах, хоча 1992 р. він був офіційно зареєстрований компетентними органами. Таке рішення суд ухвалив після того, як встановив, що власниця квартири, яка ніколи не була офіційно визнана недієздатною, «не могла розуміти значення своїх дій та керувати ними» саме тоді, коли давала дозвіл на проживання заявникам

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 26 вересня 2011 р.
(в и т я г)

У червні 2002 р. Державна податкова інспекція у Святошинському районі м. Києва (далі — ДПІ) звернулася до суду із позовом до К.Я. та К.Г. про визнання недійсною прописки, виселення з житлового приміщення.

ДПІ послалася на те, що згідно зі свідцтвом про право на спадщину за законом держава в її особі є власником житлового будинку, проте в ньому незаконно проживають відповідачі з сином, їх прописка була оформлена на підставі заяви колишньої власниці Б., яка внаслідок стійкого психічного розладу не могла розуміти значення своїх дій та керувати ними.

Позивач просив скасувати прописку відповідачів за адресою зазначеного житлового будинку та виселити їх із житлового приміщення.

К.Я. подав зустрічний позов до Святошинської районної у м. Києві державної адміністрації та ДПІ, в якому просив визнати за ним право користування житловим приміщенням. Він послався на те, що разом із членами сім'ї проживає в будинку з 1992 р., прописаний у ньому в 1993 р. У 1992 р. з колишньою власницею будинку Б. було укладено договір найму житлового приміщення, а при переході права власності до іншої особи цей договір зберігає чинність.

Святошинський районний суд м. Києва рішенням від 15 липня 2002 р., залишеним без змін

ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 16 жовтня 2002 р., позов ДПІ задовольнив, визнавши недійсним договір найму житлового будинку, укладений К.Я. та К.Г., постановив виселити їх із зазначеного будинку без надання іншого житлового приміщення; у задоволенні зустрічного позову відмовив.

Колегія суддів Верховного Суду України ухвалою від 8 травня 2003 р. відмовила у задоволенні касаційної скарги К.Я. та К.Г. на зазначені судові рішення.

У поданій до Верховного Суду України заяві К.Я., який також за довіреністю представляє інтереси К.Г., просив скасувати ухвалені у справі судові рішення і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, пославшись на те, що рішенням Європейського суду з прав людини від 2 грудня 2010 р. у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України», яке набуло статусу остаточного 2 березня 2011 р., визнано, що в цій справі мало місце порушення їхніх прав, гарантованих ст. 8 та п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

Колегія суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 20 червня 2011 р. справу допустила до провадження Верховного Суду України.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення позивача К.Я., представника К.Г., Верховний Суд України визнав, що заява підлягає задоволенню з огляду на таке.

Відповідно до ст. 355 ЦПК заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав: 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Відповідно до ст. 8 Конвенції кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

У рішенні Європейського суду з прав людини від 2 грудня 2010 р. у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України», яке набуло статусу остаточного 2 березня 2011 р., визнано, що в цій справі мало місце порушення їхніх прав, гарантованих ст. 8 та п. 1 ст. 6 Конвенції. Зокрема, в рішенні йдеться про те, що договір найму житлового будинку відповідачів визнано недійсним як такий, що укладений не на законних підставах, хоча 1992 р. він був офіційно зареєстрований компетентними органами. Таке рішення суд ухвалив після того, як встановив,

що власниця квартири, яка ніколи не була офіційно визнана недієздатною, «не могла розуміти значення своїх дій та керувати ними» саме тоді, коли давала дозвіл на проживання заявникам.

Європейський суд з прав людини зазначив, що для такого висновку потрібна вагома доказова база, зокрема з огляду на те, що він був зроблений після смерті власниці квартири на прохання третьої сторони (держави) через 10 років після дати, про яку йдеться. До того ж при обґрунтуванні суди поклалися виключно на твердження одного експерта, яке він сформулював, як видається, щонайбільше за кілька годин, після вивчення одного джерела доказів — експертизи, проведеної 2001 р. щодо психічного стану колишньої власниці квартири в березні 1993 р. (пізніше). З цього випливає, зазначив Європейський суд, що за обставин цієї справи доказова база залишає місце для гіпотетичної оцінки фактів, а це значною мірою завадило передбачуваності застосування законодавчих положень щодо виселення мешканців.

Виходячи з наведеного, Європейський суд з прав людини констатував, що заявників було позбавлено адекватних процесуальних гарантій у процесі прийняття рішення щодо їхнього права на житло.

За таких обставин ухвалені у справі судові рішення підлягають скасуванню з підстав, передбачених п. 2 ст. 355 ЦПК.

Керуючись ст. 360³ ЦПК, Верховний Суд України заяву К.Я. та К.Г. задовольнив: рішення Святошинського районного суду м. Києва від 15 липня 2002 р., ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 16 жовтня 2002 р. та ухвалу колегії суддів Верховного Суду України від 8 травня 2003 р. скасував, справу направив на новий розгляд до суду першої інстанції.

Відповідно до ч. 5 ст. 319 ЦК України власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

Згідно із частинами 1, 2 ст. 13 цього Кодексу цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства.

При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині.

У ч. 2 ст. 14 ЦК України зазначено, що особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язком для неї

РІШЕННЯ

колегії суддів Верховного Суду України від 8 червня 2011 р.

(в и т я з)

У грудні 2008 р. З.В., З.А. та Р. звернулися до суду з позовом до П.А., А., Т., Д., П.В. і

К., виконавчого комітету Полтавської міської ради (далі — Виконком), управління з питань

містобудування та архітектури Виконкому Полтавської міської ради (далі — Управління), госпрозрахункової житлово-експлуатаційної дільниці № 8 м. Полтави (далі — ЖЕД) про усунення перешкод у користуванні власністю.

Позивачі зазначили, що їм на праві власності належить квартира в м. Полтаві. З метою перепланування цієї квартири під магазин вони отримали дозвіл органу державного пожежного нагляду м. Полтави — Управління з питань наглядово-профілактичної діяльності ГУ МНС в Полтавській області (далі — Держпожнадзор) та Полтавської міської санітарно-епідеміологічної станції (далі — Санепідстанція), однак Управління не може надати дозвіл без погодження з власниками суміжних квартир: П.А., А., Т., Д., П.В. і К.

Відповідачі заперечують проти перепланування цієї квартири під магазин.

Пославшись на те, що відмовою відповідачів у наданні згоди на перепланування зазначеної квартири порушується право власника на вільне користування й розпорядження своєю власністю, З.В., З.А. та Р. просили усунути перешкоди в користуванні ними власністю і визнати таку відмову незаконною.

Ленінський районний суд м. Полтави рішенням від 25 березня 2009 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Полтавської області від 9 липня 2009 р., позовні вимоги задовольнив: визнав відмову П.А., А., Т., Д., П.В. і К. у наданні згоди на перепланування квартири незаконною.

У поданих до Верховного Суду України касаційних скаргах Т., П.А. та А., пославшись на неправильне застосування судами норм матеріального права й порушення норм процесуального права, просили скасувати ухвалені у справі судові рішення й передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши наведені в скарзі доводи та перевіrivши матеріали справи, колегія суддів Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Задовольняючи позовні вимоги З.В., З.А. та Р., суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що згідно з висновками компетентних органів проект перепланування квартири не порушує нічиїх прав, відповідає державним будівельним нормам, а тому відмова відповідачів у наданні згоди на перепланування квартири є незаконною, порушує права позивачів на користуван-

ня власністю на свій розсуд і такі перешкоди у користуванні власністю підлягають усуненню.

Проте з такими висновками судів погодитись не можна.

Суд установив, що квартира на праві власності належить З.В., З.А. та Р., вони розробили проект її перепланування під магазин непродовольчих товарів і погодили його з Держпожнадзором та Санепідстанцією.

Власники суміжних квартир — відповідачі у справі, які не бажають надати згоду на таке перепланування.

Згідно зі ст. 391 ЦК власник має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном.

Відповідно до статей 6, 8 ЖК жилі будинки і жилі приміщення призначаються для постійного проживання громадян, а також для використання у встановленому порядку як службових жилих приміщень і гуртожитків. Надання приміщень у жилих будинках для потреб промислового характеру забороняється.

Переведення придатних для проживання жилих будинків і жилих приміщень у будинках державного і громадського житлового фонду в нежилі, як правило, не допускається.

Згідно зі ст. 379 ЦК житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них.

Житло є специфічним об'єктом права власності, тому свобода використання житла його власниками обмежується нормами, спрямованими на схоронність жилих приміщень і непорушення прав інших осіб, зокрема інших мешканців жилого будинку.

Відповідно до ч. 5 ст. 319 ЦК власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

Разом з тим згідно із частинами 1, 2 ст. 13 цього Кодексу цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства.

При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині.

У ч. 2 ст. 14 ЦК зазначено, що особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язком для неї.

Суд першої інстанції на порушення вимог статей 213, 214 ЦПК ці положення закону залишив поза увагою, не врахував, що надання згоди

власниками суміжних квартир на перепланування квартири під магазин є їхнім правом, а не обов'язком, і що особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язком для неї. Він також не взяв до уваги того, що обмеження свободи власника житла на його використання нормами, спрямованими на схоронність жилих приміщень і непорушення прав інших осіб, зокрема власників суміжних жилих приміщень, не є створенням власнику житла перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном у розумінні ст. 391 ЦК, тому дійшов помилкового висновку про те, що відмова відповідачів у наданні згоди на перепланування квартири є незаконною, оскільки створює власникам зазначеної квартири перешкоди у здійсненні ними права користування та розпорядження своїм майном.

Апеляційний суд на порушення статей 303, 315 ЦПК на ці положення закону уваги не

звернув, у достатньому обсязі не перевірів доводів апеляційної скарги, не зазначив в ухвалі конкретних обставин і фактів, що спростовують такі доводи, і залишив рішення суду першої інстанції без змін.

Таким чином, фактичні обставини справи суди встановили повно, але неправильно застосували матеріальний закон, який регулює спірні правовідносини.

Керуючись статтями 336, 341 та 344 ЦПК, колегія суддів Верховного Суду України касаційні скарги Т., П.А. та А. задовольнила частково: рішення Ленінського районного суду м. Полтави від 25 березня 2009 р. та ухвалу Апеляційного суду Полтавської області від 9 липня 2009 р. скасувала; у задоволенні позовних вимог З.В., З.А. та Р. до П.А., А., Т., Д., П.В. і К., Виконкому, Управління, ЖЕД про усунення перешкод у користуванні власністю відмовила.

РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ *

Зважаючи на особливості фінансування страхування від нещасного випадку, виключно цільове використання цих коштів та враховуючи те, що адресна допомога як окремий вид соціальної допомоги не входить до складу розміру пенсії по інвалідності та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України не може нести витрати на виплату державної адресної допомоги

ПОСТАНОВА Іменем України

20 червня 2011 р. Верховний Суд України, розглянувши в порядку письмового провадження справу за позовом управління Пенсійного фонду України в Іллічівському районі м. Маріуполя (далі — управління ПФУ, ПФУ відповідно) до відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в м. Маріуполі (далі — відділення Фонду, Фонд відповідно) про спонукання до вчинення дій за заявою управління ПФУ про перегляд Верховним Судом України ухвали Вищого адміністративного суду України від 18 січня 2011 р., **в с т а н о в и в:**

У січні 2010 р. управління ПФУ звернулося до Донецького окружного адміністративного суду з позовом до відділення Фонду про зобов'язання вчинити дії щодо підписання акта щомісячної звірки пов'язаних з виплатою державної адресної допомоги та підвищення до пенсії витрат на суму

392 тис. 34 грн 70 коп. за особовими справами потерпілих, яким за період з 1 червня по 31 грудня 2009 р. виплачено пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсії у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, та стягнути зазначену суму з відповідача.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що відповідно до ст. 21 Закону від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 1105-XIV) органи виконавчої дирекції Фонду повинні відшкодувати органам ПФУ виплати, сплачені особам, яким призначено пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. По-

* Публікується повний текст судових рішень із незначними редакційними правками.

звичай склав акти щомісячної звітності пов'язаних з виплатою державної адресної допомоги та підвищення до пенсії витрат на суму 392 тис. 34 грн 70 коп. за особовими справами потерпілих, яким було виплачено пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсії у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, проте відповідач зазначену суму до заліку не прийняв.

Донецький окружний адміністративний суд постановою від 10 березня 2010 р. у задоволенні позову відмовив. Суд виходив із того, що вимоги позивача не можуть бути задоволені, оскільки вони не відповідають вимогам Порядку відшкодування Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних з виплатою пенсій по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсій у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, затвердженого спільною постановою правління ПФУ та Фонду від 4 березня 2003 р. № 5-4/4, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 16 травня 2003 р. за № 376/7697, та Закону № 1105-XIV, тому немає підстав для стягнення з Фонду витрат на виплату щомісячної державної адресної допомоги та підвищення до пенсії, встановлених постановами Кабінету Міністрів України від 26 березня 2008 р. № 265 «Деякі питання пенсійного забезпечення громадян» (далі — постанова КМУ № 265) та від 11 березня 2009 р. № 198 «Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян».

Донецький апеляційний адміністративний суд постановою від 9 червня 2010 р. постанову суду першої інстанції скасував і прийняв нову, якою позов задовольнив частково: постановив стягнути з відповідача на користь управління ПФУ витрати на виплату адресної допомоги та підвищення до пенсії у розмірі 392 тис. 34 грн 70 коп. У задоволенні решти вимог відмовлено. Суд апеляційної інстанції виходив із того, що адресна допомога та підвищення до пенсії, які виплачуються за вищезазначеними постановами Кабінету Міністрів України, є складовою частиною пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. Тому управління ПФУ обґрунтовано та правомірно віднесло спірні суми адресної допомо-

ги та підвищення до пенсії до витрат, пов'язаних з виплатою потерпілим, яким виплачуються пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсії у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.

Вищий адміністративний суд України ухвалою від 18 січня 2011 р. постанову апеляційного суду скасував і залишив у силі постанову суду першої інстанції.

У заяві про перегляд зазначеної ухвали касаційного суду управління ПФУ, пославшись на неоднакове застосування касаційним судом однієї й тієї самої норми права, просило ухвалу Вищого адміністративного суду України скасувати і направити справу на новий розгляд до цього самого суду. На обґрунтування заяви додано копії ухвал Вищого адміністративного суду України від 4 лютого, 7 жовтня та 2 грудня 2010 р., які, на думку заявника, підтверджують неоднакове правозастосування.

Перевіривши наведені заявником доводи, Верховний Суд України визнав, що у задоволенні заяви слід відмовити з таких підстав.

Скасовуючи постанову апеляційного суду і залишаючи в силі постанову суду першої інстанції, Вищий адміністративний суд України виходив із того, що чинне законодавство України не зобов'язує Фонд здійснювати виплату державної адресної допомоги, яка встановлена постановою КМУ № 265.

Зазначений висновок касаційного суду ґрунтується на правильному застосуванні норм матеріального права.

Так, у ст. 1 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р. № 16/98-ВР (далі — Основи законодавства) встановлено, що загальнообов'язкове державне соціальне страхування — це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Відповідно до ст. 4 Основ законодавства залежно від страхового випадку є такі види загальнообов'язкового державного соціального

страхування: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; медичне страхування; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття; інші види страхування, передбачені законами України.

Відносини, що виникають за зазначеними у ч. 1 цієї статті видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, регулюються окремими законами, прийнятими відповідно до Основ законодавства.

За пенсійним страхуванням згідно зі ст. 25 Основ законодавства надаються такі види соціальних послуг та матеріального забезпечення: пенсії за віком, по інвалідності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства); пенсії у зв'язку з втратою годувальника, крім передбачених п. 4 цієї статті; медичні профілактично-реабілітаційні заходи; допомога на поховання пенсіонерів.

Згідно з п. 4 за страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання надаються такі види соціальних послуг та матеріального забезпечення: профілактичні заходи по запобіганню нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням; відновлення здоров'я та працездатності потерпілого; допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним своїх трудових обов'язків; пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; пенсія у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; допомога на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 24 Закону № 1105-XIV Фонд зобов'язаний співпрацювати з фондами з інших видів соціального страхування у фінансуванні заходів, пов'язаних з матеріальним забезпеченням та наданням соціальних послуг застрахованим, у кожному конкретному випадку спільно приймаючи рішення щодо того, хто з них братиме участь у фінансуванні цих заходів.

Перелік соціальних послуг та виплат, які здійснюються та відшкодовуються Фондом, передбачений ст. 21 Закону № 1105-XIV. Згідно з цією статтею Фонд зобов'язаний в установленому за-

конодавством порядку, зокрема, своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я, в тому числі пенсії по інвалідності від трудового каліцтва або професійного захворювання та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, у разі настання страхового випадку.

Постановою КМУ № 265 встановлено, що в разі, коли щомісячний розмір пенсійних виплат (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, сум індексації та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством, крім пенсій за особливі заслуги перед Україною та щомісячної доплати до пенсії у зв'язку з втратою годувальника членам сімей шахтарів, смерть яких настала внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання) не досягає в осіб, яким призначено пенсію у зв'язку з втратою годувальника, на одного непрацездатного члена сім'ї 100 %, на двох — 120 %, на трьох і більше — 150 % прожиткового мінімуму, встановленого законом для осіб, які втратили працездатність, таким особам надається щомісячна державна адресна допомога до пенсії в сумі, що не вистачає до зазначених розмірів. У разі, коли щомісячний розмір пенсійних виплат, державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам, особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, сум індексації та інших доплат, встановлених законодавством, крім пенсій за особливі заслуги перед Україною) не досягає прожиткового мінімуму, встановленого законом для осіб, які втратили працездатність, таким особам надається щомісячна державна адресна допомога в сумі, що не вистачає до зазначеного прожиткового мінімуму.

Аналіз наведеної норми дає підстави вважати, що адресна допомога як окремий вид соціальної допомоги не входить до складу розміру пенсії по інвалідності та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.

Пунктом 4 постанови КМУ № 265 встановлено, що виплата щомісячної державної адресної допомоги здійснюється за рахунок коштів, з яких виплачується пенсія або державна соціальна допомога.

Вирішуючи питання про те, чи здійснюються ці виплати за рахунок коштів Фонду, необхідно враховувати, що страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за

допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

Одним із основних принципів страхування від нещасного випадку є цільове використання коштів. Відповідно до ст. 46 Закону № 1105-XIV кошти на здійснення страхування від нещасного випадку не формуються за рахунок Державного бюджету України, не включаються до його складу та використовуються виключно за їх прямим призначенням.

Зважаючи на особливості фінансування страхування від нещасного випадку, виключно цільове використання цих коштів та враховуючи те, що адресна допомога як окремий вид соціальної допомоги не входить до складу розміру пенсії по

інвалідності та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, Фонд не може нести витрати на виплату державної адресної допомоги.

Оскільки при вирішенні цієї справи касаційний суд правильно застосував норми матеріального права, то його ухвалу слід залишити без змін.

Керуючись ст. 244 КАС, Верховний Суд України **п о с т а н о в и в:**

У задоволенні заяви управління ПФУ відмовити.

Постанова є остаточною і оскарженню не підлягає, крім випадку, встановленого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

Передбачені ст. 17 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» фінансові санкції є адміністративно-господарськими і їх застосування регулюється нормами гл. 27 ГК України.

Строки застосування адміністративно-господарських санкцій встановлені ст. 250 ГК України, згідно з якою такі санкції можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом.

Таким чином, застосування до ТОВ адміністративно-господарських санкцій у вигляді штрафу за порушення правил здійснення господарської діяльності пізніше як через один рік з дня такого порушення є неправомірним

ПОСТАНОВА Іменем України

17 жовтня 2011 р. Верховний Суд України, розглянувши в порядку письмового провадження справу за позовом відкритого акціонерного товариства «Пансіонат «Море» (далі — ТОВ) до державної податкової інспекції в м. Алушті АР Крим (далі — ДПІ) про визнання недійсним рішення, **в с т а н о в и в:**

У вересні 2008 р. ТОВ звернулося до суду з позовом, в якому просило скасувати рішення ДПІ від 12 серпня 2008 р. № 0004132303 про застосування фінансових санкцій у вигляді штрафу в розмірі 61 тис. 862 грн 66 коп.

На обґрунтування своїх позовних вимог ТОВ послалося на те, що ДПІ не наділена повноваженнями щодо прийняття рішення про застосування фінансових санкцій, встановлених ст. 17 Закону від 19 грудня 1995 р. № 481/95-ВР «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів»

(далі — Закон № 481/95-ВР). Крім того, до ТОВ застосовані фінансові санкції після закінчення встановленого законом строку.

Постановою Окружного адміністративного суду АР Крим від 5 грудня 2008 р., залишеною без змін ухвалами Севастопольського апеляційного адміністративного суду від 20 травня 2009 р. та Вищого адміністративного суду України від 7 червня 2011 р., позов ТОВ задоволено. Визнано протиправним та скасовано рішення ДПІ від 12 серпня 2008 р. № 0004132303 про застосування фінансових санкцій у вигляді штрафу в розмірі 61 тис. 862 грн 66 коп.

Ухвалюючи зазначене рішення, суд першої інстанції, з висновком якого погодилися суди апеляційної та касаційної інстанцій, виходив із того, що ДПІ пропустила встановлений ст. 250 ГК строк, протягом якого до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані адміністративно-господарські санкції.

У заяві про перегляд судових рішень Верховним Судом України з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 237 КАС, ДПІ просило скасувати ухвалені у справі судові рішення та направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Заява про перегляд оскаржуваної ухвали Вищого адміністративного суду України не підлягає задоволенню з таких підстав.

Вищий адміністративний суд України, допускаючи справу до провадження Верховного Суду України, виходив із того, що в доданій до заяви ДПІ ухвалі касаційного суду від 25 грудня 2007 р. по-іншому, ніж у справі, що розглядається, застосовано положення ст. 17 Закону № 481/95-ВР.

У справі, рішення касаційного суду в якій додано до заяви, Вищий адміністративний суд України дійшов висновку, що ДПІ не є суб'єктом, наділений господарською компетенцією, а також безпосередньо не здійснює організаційно-господарських повноважень щодо суб'єкта господарювання, тому застосовані до позивача штрафні санкції не є адміністративно-господарськими у розумінні норм ГК, а тому не було підстав застосувати до спірних правовідносин строки застосування санкцій, передбачених ст. 250 зазначеного Кодексу.

У справі, що розглядається, суди виходили з того, що застосовані ДПІ до ТОВ за порушення вимог ст. 17 Закону № 481/95-ВР санкції є адміністративно-господарськими.

Аналіз наведених судових рішень суду касаційної інстанції дає підстави вважати, що ним було неоднаково застосовано норму матеріального права.

На думку Верховного Суду України, передбачені ст. 17 Закону № 481/95-ВР фінансові санкції є адміністративно-господарськими і їх застосування регулюється нормами гл. 27 ГК.

Строки застосування адміністративно-господарських санкцій встановлені ст. 250 ГК, згідно з якою такі санкції можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом.

Суди встановили, що порушення ТОВ вимог ст. 17 Закону № 481/95-ВР мало місце у період з 1 травня по 12 червня 2007 р., а оскаржуване рішення ДПІ про застосування до ТОВ фінансових санкцій ухвалено 12 серпня 2008 р., тобто пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавством правил здійснення господарської діяльності.

Таким чином, застосування до ТОВ адміністративно-господарських санкцій у вигляді штрафу за порушення правил здійснення господарської діяльності пізніше як через один рік з дня такого порушення є неправомірним.

Враховуючи наведене, Вищий адміністративний суд України у справі, що розглядається, правильно застосував норми матеріального права.

Згідно з ч. 1 ст. 244 КАС Верховний Суд України відмовляє у задоволенні заяви, оскільки обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись статтями 241, 242, 244 КАС, Верховний Суд України **п о с т а н о в и в**:

У задоволенні заяви ДПІ відмовити.

Постанова є остаточною і оскарженню не підлягає, крім випадку, встановленого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

РІШЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

За змістом статей 235, 236 ГК України, а також згідно з Правилами користування електричною енергією та укладеним між сторонами договором на поставку електричної енергії рішення постачальника електричної енергії про донарахування споживачу вартості недоврахованої спожитої електроенергії є оперативно-господарською санкцією, що підлягає оскарженню в судовому порядку відповідно до вимог ч. 2 ст. 237 цього Кодексу

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 29 листопада 2010 р.
(в и т я г)

У жовтні 2010 р. до Верховного Суду України звернулося відкрите акціонерне товариство «Крименерго» (далі — ВАТ) із заявою про перегляд цим

Судом постанови Вищого господарського суду України від 7 вересня 2010 р. (у справі за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Сан-

Маріно» (далі — ТОВ) до ВАТ про визнання дій незаконними та скасування акта) на підставі неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, внаслідок чого ухвалено різні за змістом судові рішення у подібних правовідносинах. У заяві відповідач вказав на те, що, розглядаючи цю справу по суті, суд касаційної інстанції виходив із того, що оскаржуване рішення комісії відповідача про нарахування ТОВ 46 тис. 538 грн вартості недоврахованої спожитої електроенергії, оформлене протоколом від 20 лютого 2009 р. № 3234, належить до актів ненормативного характеру (індивідуальних актів), оскільки породжує певні обов'язки у позивача — сплатити донараховану вартість спожитої електричної енергії. Невиконання ж зазначеного обов'язку має певні негативні для споживача наслідки, передбачені п. 7.5 Правил користування електричною енергією, затверджених постановою Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України від 31 липня 1996 р. № 28 (далі — Правила), — відключення його від мережі електропостачання. Крім того, згідно з п. 6.42 Правил споживач має право оскаржити до суду рішення комісії протягом 10 робочих днів із дня вручення протоколу споживачу. Отже, суд касаційної інстанції дійшов висновку про те, що обраний позивачем спосіб захисту своїх прав у розумінні ч. 2 ст. 20 ГК є правомірним.

Водночас у постанові від 29 червня 2010 р. у справі за позовом суб'єкта підприємницької діяльності—фізичної особи С. до ВАТ про визнання неправомірним і скасування рішення, у постанові від 22 липня 2010 р. у справі за позовом обслуговуючого кооперативу «Скіф» до ВАТ про визнання незаконним і скасування протоколу про порушення, а також постанові від 5 серпня 2010 р. у справі за позовом сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Нижньогірський інкубатор» до ВАТ про визнання недійсним рішення при розгляді аналогічних спорів Вищий господарський суд України прийняв рішення про припинення провадження у цих справах на підставі п. 1 ч. 1 ст. 80 ГПК у зв'язку з тим, що оскаржувані рішення комісій ВАТ з розгляду актів про порушення Правил та протоколи, якими оформлені ці порушення, не є обов'язковими до виконання ненормативними актами, а тому позови споживачів про визнання їх недійсними є неналежним способом захисту прав судом у розумінні ч. 2 ст. 16 ЦК та ч. 2 ст. 20 ГК.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представника відповідача, перевіrivши наведені заявником обставини, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 ГК кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів. Права та законні інтереси зазначених суб'єктів захищаються, зокрема, шляхом: визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом.

Під час розгляду справи суди першої та апеляційної інстанцій встановили, що між ВАТ (як постачальником електричної енергії) та фірмою «Сан-Маріно» (як споживачем), правонаступником якої є ТОВ, існують договірні відносини щодо поставки електричної енергії, що виникли за договором від 1 березня 2004 р. № 2501.

Згідно з п. 2 зазначеного договору під час його виконання, а також при вирішенні всіх питань, що ним не обумовлені, сторони зобов'язуються керуватися Законом від 16 жовтня 1997 р. № 575/97-ВР «Про електроенергетику» та Правилами, затвердженими в установленому порядку.

За розд. 1 договору постачальник поставляє електричну енергію споживачу, який сплачує постачальнику її вартість та здійснює інші платежі (п'ятикратний розмір тарифу за перевищення договірної величини електроспоживання, пеню, за графіком погашення заборгованості, за актами порушення Правил) згідно з умовами цього договору та додатками до нього, які є його невід'ємною частиною.

Суди також встановили, що 13 лютого 2009 р. представник постачальника провів перевірку об'єкта, що належить позивачу, за результатами якої склав акт про порушення Правил від 13 лютого 2009 р. № 104846.

Оскільки перевіркою було встановлено, що електроенергія враховується не в повному обсязі, комісія постачальника, розглянувши зазначений акт на своєму засіданні, на підставі п. 6.40 Правил прийняла рішення, оформлене протоколом від 20 лютого 2009 р. № 3234, про перерахунок обсягу спожитої електричної енергії та її вартості, у зв'язку з чим споживачу до сплати було виставлено додатковий рахунок на суму 46 тис. 538 грн.

Відповідно до ст. 235 ГК за порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватись оперативно-господарські санкції — заходи оперативного впливу на порушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання

в односторонньому порядку. До суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, застосування яких передбачено договором.

У ч. 1 ст. 236 цього Кодексу встановлено види господарсько-оперативних санкцій, серед яких, зокрема, передбачено встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо.

Згідно з ч. 2 зазначеної статті перелік оперативно-господарських санкцій, встановлених у її ч. 1, не є вичерпним. Сторони можуть передбачити у договорі також інші оперативно-господарські санкції.

Отже, зі змісту наведених положень чинного законодавства вбачається, що рішення постачальника електричної енергії про донарахування споживачу 46 тис. 538 грн вартості недоврахованої спожитої електроенергії є саме оперативно-господарською санкцією, а не актом ненормативного характеру в розумінні ч. 2 ст. 20 ГК.

За ч. 2 ст. 237 цього Кодексу порядок застосування сторонами конкретних оперативно-господарських санкцій визначається договором. У разі незгоди із застосуванням оперативно-господарської санкції заінтересована сторона може звернутися до суду із заявою про скасування такої санкції та відшкодування збитків, завданих її застосуванням.

Крім того, право споживача на оскарження в судовому порядку рішення комісії постачальника передбачено п. 6.42 Правил, які є обов'язковими для сторін відповідно до п. 2 договору від 1 березня 2004 р. № 2501.

Слід також зазначити, що ТОВ, обґрунтовуючи законність своїх позовних вимог, у доповіднях до позовної заяви, поданих до Гос-

подарського суду АР Крим 2 вересня 2009 р., безпосередньо послалося на норми статей 235, 236 та ч. 2 ст. 237 ГК, чого не врахували суди нижчих інстанцій при розгляді справи.

За таких обставин висновок Вищого господарського суду України про те, що обраний позивачем спосіб захисту своїх прав є правомірним саме в розумінні ч. 2 ст. 20 ГК (оскільки оскаржуване рішення, оформлене протоколом від 20 лютого 2009 р. № 3234, належить до актів ненормативного характеру, тобто індивідуальних актів), є неправомірним, а прийнята ним постанова — незаконною і підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Відповідно до ст. 111⁷ ГПК, переглядаючи в касаційному порядку судові рішення, касаційна інстанція на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права. Отже, під час повторного перегляду цієї справи в касаційному порядку Вищий господарський суд України, керуючись зазначеною нормою, зобов'язаний не тільки дослідити правову природу оскаржуваного рішення відповідача, а й на підставі встановлених обставин справи перевірити правомірність застосування оперативно-господарської санкції та обґрунтованість нарахування позивачу додаткового рахунку на суму 46 тис. 538 грн.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 111²³—111²⁵ ГПК, Верховний Суд України заяву ВАТ задовольнив: постанову Вищого господарського суду України від 7 вересня 2010 р. скасував, а справу направив на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановлених п. 2 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК.

Суди нижчих інстанцій, встановивши, що правовідносини між позивачем та відповідачем (газопостачальним підприємством) ґрунтуються на окремому договорі, який стосується відносин останнього з населенням, дійшли неправомірного висновку про те, що оплата вартості поставленого відповідачу за цією угодою газу підлягає перерахунку на підставі п. 10 Правил надання населенню послуг з газопостачання

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 24 січня 2011 р.

(в и т я з)

У жовтні 2010 р. до Верховного Суду України звернулася дочірня компанія «Газ України»

Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» (далі — ДК) із заявою про перегляд

зазначеним Судом постанови Вищого господарського суду України від 28 вересня 2010 р. у справі за її позовом до відкритого акціонерного товариства з газопостачання та газифікації «Херсонгаз» (далі — ВАТ) про стягнення суми за поставлений природний газ. ДП мотивувало заяву тим, що, залишаючи без змін прийняту у цій справі постанову Запорізького апеляційного господарського суду від 11 червня 2010 р., якою позов було задоволено частково, суд касаційної інстанції виходив із того, що поставлений за укладеним між сторонами договором від 29 грудня 2006 р. № 06/06-845 на постачання природного газу (далі — договір) природний газ мав використовуватися відповідачем виключно для подальшої реалізації населенню, а отже, при розрахунках між сторонами за зазначеною угодою слід застосовувати положення постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 1999 р. № 2246 «Про затвердження Правил надання населенню послуг з газопостачання» зі змінами та доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2007 р. № 821 (далі — постанова КМУ № 2246; Правила відповідно). Згідно з п. 10 Правил визначена постачальником вартість переданого у 2007 р. газу, яка становить 91 млн 204 тис. 202 грн, є лише попередньою вартістю. Водночас суди встановили, що вартість фактично спожитого населенням Херсонської області природного газу у 2007 р. з перерахунком, здійсненим експертом відповідно до вимог Правил, становить 86 млн 1 тис. 804 грн, а тому саме ця сума підлягає сплаті за природний газ, поставлений позивачем за умовами договору.

Разом із тим у постанові від 12 листопада 2009 р. у справі за позовом ДК до відкритого акціонерного товариства з газопостачання та газифікації «Чернігівгаз» про стягнення суми при розгляді аналогічного спору Вищий господарський суд України дійшов висновку, що укладений між ДК та газопостачальною організацією договір на постачання природного газу не поширюється на відносини між цією організацією та населенням, оскільки ДК за зазначеною угодою не здійснювала поставку природного газу безпосередньо населенню, а тому на зазначені правовідносини не поширюється дія постанови КМУ № 2246. За таких обставин ДК не має обов'язку проводити перерахунок оплати вартості фактично переданого відповідачу природного газу в разі, якщо останній здійснює перерахунок оплати вартості спожитого населенням газу за умовами Правил. Заявник вказав на те, що цієї правової позиції суд касаційної інстанції до-

тримувався також при перегляді судових рішень у деяких інших справах, які він розглядав.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників осіб, які беруть участь у справі, перевіrivши наведені заявником обставини, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява підлягає задоволенню з огляду на таке.

Згідно з п. 10 Правил розрахунок населення за надані послуги з газопостачання здійснюється, починаючи з 1 січня 2007 р., за роздрібними цінами, диференційованими залежно від обсягів споживання, що встановлені Національною комісією регулювання електроенергетики України, за показаннями лічильників газу, а у разі їх відсутності — за нормами споживання природного газу.

Відповідно до п. 1 Правил цей нормативно-правовий акт регулює відносини між газопостачальними підприємствами, газорозподільними підприємствами та фізичними особами-споживачами газу. Зі змісту Правил убачається, що обов'язок здійснювати перерахунок вартості природного газу, поставленого споживачам газу-фізичним особам, встановлений для постачальників газу, які постачають його безпосередньо населенню відповідно до укладених з окремими фізичними особами договорів.

Суди нижчих інстанцій встановили, що позивач не здійснював і не здійснює постачання природного газу безпосередньо населенню, а тому, зважаючи на те, що правовідносини між сторонами ґрунтуються на договорі, який не стосується відносин відповідача з населенням, позивач не зобов'язаний здійснювати перерахунок оплати вартості поставленого відповідачу природного газу на підставі зазначеного вище нормативного акта.

За ч. 1 ст. 67 ГК відносини підприємства з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів.

Відповідно до ст. 6 ЦК сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості (ст. 627 ЦК).

Під час розгляду зазначеної справи суди першої та апеляційної інстанцій встановили, що сторони уклали договір, відповідно до умов якого та на підставі підписаних сторонами додаткових угод позивач зобов'язався передати відповідачу у 2007 р. певний обсяг природного газу для потреб населення з урахуванням можливих обсягів розбалансу-

вання газу (відтоків/притоків), а відповідач — прийняти та оплатити газ на умовах договору.

Кількість газу, поставленого відповідачу, оформлюється щомісячними актами приймання-передачі газу, які є підставою для остаточних розрахунків (пункти 3.3, 3.4 договору).

Згідно з ч. 1 ст. 334 ЦК право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом.

Суди також установили, що на підставі актів приймання-передачі природного газу, копії яких долучені до матеріалів цієї справи, протягом січня—грудня 2007 р. позивач поставив, а відповідач прийняв за договором природний газ на загальну суму 91 млн 204 тис. 202 грн.

За таких обставин, прийнявши поставлений позивачем природний газ у кількості та за ціною, що зазначені в актах приймання-передачі (які відповідно до умов п. 3.4 договору є підставою для остаточних розрахунків), відповідач набув

право власності на поставлену продукцію, а отже, зобов'язаний оплатити цю продукцію в повному обсязі з урахуванням штрафних санкцій, встановлених за несвоєчасне виконання зобов'язання.

З огляду на викладене висновок Вищого господарського суду України про те, що оплата вартості поставленого позивачем природного газу за умовами договору підлягає перерахунку на підставі Правил, є неправомірним, а прийнята ним постанова — незаконною і підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 111²³—111²⁵ ГПК, Верховний Суд України заяву ДК задовольнив: постанову Вищого господарського суду України від 28 вересня 2010 р. скасував, а справу направив на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК.

РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Відповідно до ч. 2 ст. 327 КПК України обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і постановляється лише за умови, коли в ході судового розгляду винність підсудного у вчиненні злочину доведена. Згідно з ч. 1 ст. 334 цього Кодексу в мотивувальній частині вироку суд повинен зазначити докази, на яких ґрунтується висновок суду щодо кожного підсудного із зазначенням мотивів, з яких суд відкидає інші докази.

Європейський суд з прав людини зробив висновок про порушення судами першої та касаційної інстанцій при розгляді кримінальної справи щодо підсудного п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки суд першої інстанції під час постановлення обвинувального вироку допустив порушення зазначених положень закону, на що не звернула уваги касаційна інстанція, перевіряючи матеріали справи у касаційному порядку

ПОСТАНОВА

Верховного Суду України від 5 грудня 2011 р.

(в и т я з)

Апеляційний суд Донецької області вироком від 3 жовтня 2003 р. засудив Л.С.: за п. «а» ст. 93 КК 1960 р. на 13 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за ч. 1 ст. 263 КК на три роки позбавлення волі.

На підставі ст. 42 КК 1960 р. за сукупністю злочинів йому призначено 13 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

Із Л.С. постановлено стягнути на користь потерпілої М.Р. на відшкодування матеріальної шкоди 4 тис. 161 грн і на відшкодування моральної шкоди — 50 тис. грн.

Л.С. засуджено за вчинення злочинів за таких обставин.

У 1992 р. особа, провадження щодо якої ухвалою Донецького обласного суду від 9 червня 1997 р. у справі було зупинено до її розшуку, а ухвалою від 26 травня 2008 р. того самого суду — закрито у зв'язку з її смертю (далі — встановлена особа), разом із М.О.А. виступили засновниками МСП і в 1995 р. створили МПП, в якому М.О.А. стала директором, а встановлена особа — водієм. Підприємство мало мережу комерційних ларків, які орендував М.О.В. — чоловік М.О.А.

У зазначений період між подружжям склалися неприязні взаємини. М.О.В. ображав і бив дружину, вимагав звільнити встановлену особу з роботи.

Бажаючи помститися чоловіку, М.О.А. в середині жовтня 1995 р. звернулася до встановленої особи з проханням знайти людину, яка б поговорила з її чоловіком і за необхідності заподіяла йому тілесні ушкодження. Встановлена особа, яка також відчувала особисту неприязнь до М.О.В., вийшовши за межі її прохання, запропонувала своєму знайомому Л.С. за винагороду в розмірі 10 тис. доларів США убити М.О.В., на що той погодився. Встановлена особа, отримавши згоду Л.С., передала йому 2 тис. доларів США для придбання вогнепальної зброї та покриття інших витрат, пов'язаних із підготовкою та виконанням убивства, повідомивши при цьому маршрут руху М.О.В. від дому до місця роботи.

Після цього Л.С. незаконно придбав у невідомої особи у невідомому місці пістолет іноземного виробництва калібром 7,65 мм і патрони до нього, які носив та зберігав без передбаченого законом дозволу.

13 листопада 1995 р., приблизно о 6 год. 30 хв., побачивши на стежці М.О.В., Л.С. вистрелив у нього кілька разів із пістолета, заподіявши чотири кульових поранення, умисно позбавивши його життя. Після цього Л.С. з місця події зник.

15 листопада 1995 р. встановлена особа за місцем свого проживання передала Л.С. 10 тис. доларів США як винагороду за вчинене ним убивство.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалою від 11 березня 2004 р. касаційні скарги засудженого Л.С. та адвоката Д. залишила без задоволення, а вирок Апеляційного суду Донецької області від 3 жовтня 2003 р. щодо Л.С. — без змін.

Європейський суд з прав людини (далі — Суд) рішенням від 18 грудня 2008 р. у справі «Луценко проти України», яке набуло статусу остаточного 18 березня 2009 р., констатував порушення судами першої та касаційної інстанцій при розгляді кримінальної справи щодо Л.С. п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), яке полягало в тому, що права захисту були обмежені, а це підриває справедливість процесу в цілому.

Цим рішенням також визнано, що Україна має сплатити заявникові в гривнях за курсом на день здійснення платежу 2 тис. євро справедливої компенсації нематеріальної шкоди та будь-який податок, який може підлягати сплаті із цієї

суми. Решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції Суд відхилив.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 22 вересня 2011 р. кримінальну справу щодо Л.С. за його заявою про перегляд вироку судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Донецької області від 3 жовтня 2003 р. та ухвали колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 березня 2004 р. допустив до провадження Верховного Суду України з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнає Україною, порушень міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

У заяві засуджений Л.С., пославшись на зазначене рішення Суду від 18 грудня 2008 р., просив вирок Апеляційного суду Донецької області від 3 жовтня 2003 р. та ухвалу колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 березня 2004 р. щодо нього скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд. Він також просив обрати щодо нього запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

Заслухавши суддю-доповідача, заступника Генерального прокурора України, який вважав, що підстав для задоволення заяви і скасування судових рішень немає, перевібивши матеріали справи та обговоривши доводи, зазначені в заяві, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Як убачається з рішення від 18 грудня 2008 р. Суду у справі «Луценко проти України», Суд зробив висновок про порушення судами першої та касаційної інстанцій при розгляді кримінальної справи щодо Л.С. п. 1 ст. 6 Конвенції з огляду на таке.

Суд зазначив, що хоча ст. 6 Конвенції гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил допустимості доказів як таких, що переважно є питанням, яке регулюється національним законодавством. Суд не визначає, чи може певний тип доказів, у тому числі показання відсутнього співвинуваченого, бути допустимим або чи є заявник винним.

Національні суди можуть, за умови поваги до прав захисту, взяти до уваги показання, отримані в ході досудового розслідування, зокрема, якщо суд вважатиме, що ці показання мають бути підкріплені іншими наявними доказами. Однак може виникнути проблема, якщо визнання особи винною ґрунтується виключно на цих показаннях або матиме вирішальне значення.

Суд вказав, що показання свідка Л.М. хоча й були зачитані в ході судового засідання серед інших матеріалів справи, проте не були зазначені в тексті рішення від 3 жовтня 2003 р. Проте заявник був визнаний винним, зокрема у кваліфікованому вбивстві «з корисливих мотивів», а не, наприклад, у некваліфікованому вбивстві. Суд першої інстанції вважав установленим, що заявник мав корисливі мотиви і вказав, що йому справді заплатили 12 тис. доларів США двома платежами (2 тис. і 10 тис. доларів). У касаційній скарзі заявник стверджував, що за винятком показань Л.М. і згідно з іншими наявними доказами, твердження про його угоду з Л.М., наявному платежі й зазначених сумах були спекулятивними. Також, крім факту, що потерпілий був поранений кількома пострілами зі зброї невідомого виробництва, тільки первісні показання Л.М. були джерелом доказу того, що заявник міг мати при собі зброю.

Суд зауважив, що у відповідь на доводи заявника Верховний Суд України в ухвалі від 11 березня 2004 р. послався на показання Л.М. і додав, що причин вважати їх недопустимими не було, оскільки не було остаточного рішення про те, що вони надані під примусом. Верховний Суд України також зазначив, що суд першої інстанції «належним чином оцінив докази в їхній сукупності», пославшись, таким чином, на весь комплекс доказів, розглянутих у ході судового слідства.

Відповідно до викладеного Суд вважав, що зізнавальні показання Л.М. були вагомими для того, аби забезпечити визнання заявника винним у пред'явленому обвинуваченні. Тому Суд розглянув питання про те, чи відповідало використання цих показань вимогам справедливості, викладеним у п. 1 ст. 6 Конвенції. У зв'язку з цим Суд нагадав, що при визначенні справедливості процесу в цілому має братися до уваги якість доказів, у тому числі й те, чи не викликають обставини, за яких вони отримані, сумнівів у їхній надійності й точності.

Суд зауважив, що він раніше встановив: якщо національні судові органи зіштовхуються з кількома суперечливими версіями правди, які пропонує одна особа, їхня остаточна перевага показанням, даним слідчим органам перед тими, що надані у відкритому суді, сама собою не є проблемою з погляду Конвенції, якщо ця перевага обґрунтована й самі показання особа надала добровільно. Однак надійність доказів буде підірвана, якщо вони отримані з порушенням права на мовчання та привілею проти самови-

криття. Право не викривати себе припускає, що обвинувач у кримінальній справі намагається довести своє обвинувачення проти обвинуваченого, не вживаючи доказів, які отримані проти волі обвинуваченого методами примусу або тиску. Якщо виникають сумніви щодо надійності джерела доказів, необхідність у підтвердженні його доказами з інших джерел, відповідно, зростає.

Щодо фактів у цій справі Суд нагадав, що Л.М. дав свої зізнавальні показання під час допиту як свідок. За відсутності будь-яких вирішальних доказів щодо поганого поведіння з ним, Суд не може встановити поза розумним сумнівом, що він давав свої показання під тиском. Однак Суд відзначив, що на відміну від підозрюваного або обвинуваченого, які мали право зберігати мовчання, свідок був зобов'язаний повідомити все йому відоме під загрозою кримінального покарання. Крім того, на відміну від підозрюваного або обвинуваченого, за законом свідок не мав права консультиватися з адвокатом перед першим допитом.

Хоча, зазначив Суд, у цій справі йдеться про визнання винним не автора зізнавальних показань, а його співобвинуваченого, основні принципи є такими самими, і показання, отримані за відсутності процесуальних гарантій, повинні розглядатися із надзвичайною обережністю, беручи до уваги, зокрема, той факт, що Л.М. негайно відмовився від них, поскаржившись компетентним органам на те, що він давав їх під тиском, послідовно заперечував свої перші визнання не тільки в ході судового розгляду, але й на стадії досудового розслідування.

Зважаючи на те, що зізнавальні показання Л.М., якого заявник не міг допитати у відкритому суді, дані ним за відсутності процесуальних гарантій проти самовикриття, були використані для встановлення фактів, які були важливі для кваліфікації дій заявника, Суд констатував, що права захисту були обмежені, що підриває справедливість процесу в цілому.

Висновки й аргументи Суду повністю збігаються з відповідними положеннями кримінально-процесуального законодавства України. Зокрема, згідно зі ст. 323 КПК вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим, а оцінка доказів має ґрунтуватися на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності.

Відповідно до ч. 2 ст. 327 цього Кодексу обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і постановляється лише за умови,

коли в ході судового розгляду винність підсудного у вчиненні злочину доведена. Згідно з ч. 1 ст. 334 КПК в мотивувальній частині вироку суд повинен навести докази, на яких ґрунтується висновок суду щодо кожного підсудного із зазначенням мотивів, з яких суд відкидає інші докази.

Суд першої інстанції зазначені вимоги закону належним чином не виконав.

Із вироку суду вбачається, що висновок про винуватість Л.С. у вчиненні умисного вбивства М.О.В. з корисливих мотивів, а також у придбанні, носінні та зберіганні вогнепальної зброї та патронів до неї без передбаченого законом дозволу він зробив на підставі показань свідків, висновків судово-балістичної, медико-криміналістичної, судово-медичної та судово-психіатричної експертиз, даних відтворення обстановки й обставин події, результатів обшуку за місцем проживання Л.С., речових доказів.

Формулюючи в мотивувальній частині вироку обвинувачення, визнане судом доведеним, апеляційний суд зазначив обставини, що могли бути встановлені лише з показань Л.М., які той давав на початку досудового слідства. Зокрема, лише Л.М. давав показання про передачу ним Л.С. 12 тис. доларів США, наявність в останнього пістолета, а також про вчинення Л.С. самостійно вбивства М.О.В. Інших доказів передачі грошей Л.С., придбання і носіння ним вогнепальної зброї та патронів до неї органи досудового слідства не встановили.

При цьому у вироку суд не зазначив, чи брав він до уваги показання Л.М., а якщо брав, то які саме, з яких мотивів він не взяв до уваги інші показання Л.М., в яких, починаючи з 21 листопада 1995 р., той із посиланням на відповідні доводи стверджував, що на початку досудового слідства (18 і 20 листопада 1995 р.) він обмовив себе і Л.С.

Суд також належним чином не перевірів тверджень Л.М. про те, що 18 і 20 листопада 1995 р. він дав показання внаслідок застосування до нього працівниками правоохоронних органів незаконних методів слідства. Крім того, суд першої інстанції не дав жодної оцінки скаргам Л.С. та Л.М. щодо застосування органами дізнання та досудового слідства незаконних методів слідства.

Отже, вирок щодо Л.С. є незаконним і необґрунтованим.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України при розгляді справи щодо Л.С. у касаційному порядку 11 березня 2004 р. не звернула уваги на зазначені

істотні порушення процесуального закону, які допустив суд першої інстанції. Навпаки, колегія суддів у своїй ухвалі, зазначивши, що вирок суду щодо Л.С. є обґрунтованим, послалася на показання Л.М., які той давав 18 і 20 листопада 1995 р. і на які не послався суд першої інстанції у вироку. При цьому колегія суддів не вказала, чому вона вважає законним спосіб одержання цих показань, з яких мотивів вона відкидає інші показання Л.М., в тому числі й щодо незаконності застосованих до нього методів слідства.

Відповідно до п. 1 ст. 46 Конвенції та ст. 2 Закону від 23 лютого 2006 р. № 3477-VI «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі — Закон № 3477-VI) рішення Суду є обов'язковими для виконання Україною.

Згідно зі ст. 1 Закону № 3477-VI виконання рішення — це виплата стягувачеві відшкодування та вжиття заходів індивідуального характеру, а також вжиття заходів загального характеру. Додатковими заходами індивідуального характеру відповідно до ст. 10 зазначеного Закону є відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення Конвенції, що здійснюється, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі.

У п. 60 рішення у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р. Суд зазначив, що найприйнятнішою формою сатисфакції може бути проведення у справі нового судового розгляду.

За таких обставин вирок Апеляційного суду Донецької області від 3 жовтня 2003 р. та ухвалу колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 березня 2004 р. щодо Л.С. належить скасувати, справу направити на новий судовий розгляд до компетентного суду першої інстанції.

Новий судовий розгляд справи слід провести з дотриманням усіх вимог чинного законодавства.

Підстав для обрання щодо Л.С. запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, Верховний Суд України не знайшов.

На підставі викладеного, керуючись статтями 400²⁰—400²² КПК, Верховний Суд України постановив скасувати вирок Апеляційного суду Донецької області від 3 жовтня 2003 р. та ухвалу колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 березня 2004 р. щодо Л.С., а справу направити на новий судовий розгляд до суду першої інстанції.

Інформація про виконання бюджету Верховним Судом України як головним розпорядником коштів державного бюджету

Верховний Суд України

060

(найменування головного розпорядника бюджетних коштів)

(КВК)

Мета діяльності (місія) головного розпорядника:

Основною метою діяльності Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції є виконання конституційної функції щодо здійснення правосуддя на підставах та в порядку, передбачених законодавством, у цілях утвердження верховенства права, прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб.

Завдання головного розпорядника бюджетних коштів:

- 1) перегляд справ з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом;
- 2) перегляд справ у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;
- 3) надання висновків щодо наявності чи відсутності в діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; внесення за зверненням Верховної Ради України письмового подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- 4) звернення до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

ІНФОРМАЦІЯ

про бюджет за бюджетними програмами з деталізацією за кодами економічної класифікації видатків бюджету або класифікації кредитування бюджету

Верховний Суд України

(найменування головного розпорядника коштів державного бюджету)

за 2011 рік

(тис. грн.)

Код програмної класифікації видатків та кредитування бюджету / код економічної класифікації видатків бюджету або код кредитування бюджету	Код функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету	Найменування згідно з програмною класифікацією видатків та кредитування бюджету	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
			план на 2011 рік з урахуванням внесених змін	касове виконання за 2011 рік	план на 2011 рік з урахуванням внесених змін	касове виконання за 2011 рік	план на 2011 рік з урахуванням внесених змін	касове виконання за 2011 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Видатки всього за головним розпорядником коштів державного бюджету, в т. ч.			93 234,90	93 094,00	2062,96	2012,04	95 297,86	95 106,04
1000	0330	Видатки споживання (поточні)	93 234,90	93 094,00	2062,96	2012,04	95 297,86	95 106,04
1100	0330	Видатки на товари та послуги	62 577,30	62 436,63	1719,96	1671,82	64 297,26	64 108,45
1110	0330	Оплата праці працівників бюджетних установ	44 072,90	44 072,75			44 072,90	44 072,75
1111	0330	Заробітна плата	44 072,90	44 072,75			44 072,90	44 072,75
1120	0330	Нарахування на заробітну плату	14 148,00	14 019,15			14 148,00	14 019,15
1130	0330	Придбання товарів і послуг	2126,50	2120,01	1719,96	1671,82	3846,46	3791,83
1131	0330	Предмети, матеріали, обладнання та інвентар, у тому числі м'який інвентар та обмундирування	800,80	800,41	894,37	893,52	1695,17	1693,93
1134	0330	Оплата послуг (крім комунальних)	1325,60	1319,59	825,59	778,3	2151,19	2097,89

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1135	0330	Інші видатки	0,10	0,01			0,10	0,01
1140	0330	Видатки на відрядження	95,00	89,90			95,00	89,90
1160	0330	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2032,70	2032,62			2032,70	2032,62
1161	0330	Оплата теплопостачання	840,00	840,00			840,00	840,00
1162	0330	Оплата водопостачання і водовідведення	36,00	36,00			36,00	36,00
1163	0330	Оплата електроенергії	1089,90	1089,90			1089,90	1089,90
1165	0330	Оплата інших комунальних послуг	66,80	66,72			66,80	66,72
1170	0950	Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення	102,20	102,20			102,20	102,20
1172	0950	Окремі заходи з реалізації державних (регіональних) програм, що не віднесені до заходів розвитку	102,20	102,20			102,20	102,20
1300	0330	Субсидії і поточні трансферти	13 562,40	13 562,17			13 562,40	13 562,17
1310	0330	Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	13 562,40	13 562,17			13 562,40	13 562,17
1340	0330	Поточні трансферти населенню	17 095,20	17 095,20			17 095,20	17 095,20
1341	0330	Виплата пенсій і допомоги	17 095,20	17 095,20			17 095,20	17 095,20
2000	0330	Капітальні видатки			343,00	340,22	343,00	340,22
2100	0330	Придбання основного капіталу			343,00	340,22	343,00	340,22
2110	0330	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування			343,00	340,22	343,00	340,22
в т. ч. за бюджетними програмами								
601010	0330	Здійснення правосуддя Верховним Судом України	93 132,70	92 991,80	2062,96	2012,04	95 195,66	95 003,84
1110	0330	Оплата праці працівників бюджетних установ	44 072,90	44 072,75			44 072,90	44 072,75
1120	0330	Нарахування на заробітну плату	14 148,00	14 019,15			14 148,00	14 019,15
1130	0330	Придбання товарів і послуг	2126,50	2120,01	1719,96	1671,82	3846,46	3791,83
1140	0330	Видатки на відрядження	95,00	89,90			95,00	89,90
1160	0330	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2032,70	2032,62			2032,70	2032,62
1310	0330	Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	13 562,40	13 562,17			13 562,40	13 562,17
1340	0330	Поточні трансферти населенню	17 095,20	17 095,20			17 095,20	17 095,20
2110	0330	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування			343,00	340,22	343,00	340,22
601020	0950	Підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату Верховного Суду України	102,20	102,20			102,20	102,20
1172	0950	Окремі заходи з реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	102,20	102,20			102,20	102,20

А.В. Лужанський,
науковий консультант
управління забезпечення
діяльності Судової палати
у цивільних справах
Верховного Суду України

Безсторонній суд як об'єкт доступу в контексті міжнародних зобов'язань України

У правовій державі безсторонність суду є невід'ємною складовою таких понять, як «правосуддя» та «справедливий суд». Саме тому їй приділено значну увагу у фундаментальних міжнародно-правових актах у сфері прав людини. Серед них насамперед слід зазначити Загальну декларацію прав людини 1948 р. (ст. 10), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. (ст. 14), Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі — Конвенція; п. 1 ст. 6).

Summary

The article studies peculiarities of comprehension by the European Court of Human Rights of such a notion as impartiality of the court, which relies on the practice of applying the European Convention of Human Rights. In order to enhance institutional guarantees of autonomy and impartiality of the national courts the author suggests amending the effective legislation of Ukraine

Безсторонній розгляд і вирішення судових справ — один із головних обов'язків судді, а також складова його присяги, порушенням якої визнається, зокрема, вчинення суддею дій, що можуть викликати сумнів у його неупередженості

Аналіз положень ч. 1 ст. 1, ст. 7 Закону від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон № 2453-VI) дає підстави для висновку про те, що здійснення судової влади незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно із законом, — одна з базових засад організації судової влади в Україні та запорука судового захисту прав, свобод і законних інтересів кожного; одним із основних признаков інстанційної побудови системи судів є забезпечення неупередженого розгляду справ.

До того ж безсторонній розгляд і вирішення судових справ — один із головних обов'язків судді, а також складова його присяги, порушенням якої визнається, зокрема, вчинення суддею дій, що можуть викликати сумнів у його неупередженості (п. 1 ч. 4 ст. 54, ч. 1 ст. 55 Закону № 2453-VI, ч. 2 ст. 32 Закону від 15 січня 1998 р. № 22/98-ВР «Про Вищу раду юстиції»). Порушення суддею присяги є однією з підстав для його звільнення з посади (п. 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України).

З огляду на відсутність нормативного визначення поняття «безсторонність» у національних правових актах, що регламентують діяльність суду, відповідний інтерес становить те, як розуміє суть цього поняття Європейський суд з прав людини (далі — Європейський суд; Суд).

Різні аспекти забезпечення безсторонності суду досліджували такі вітчизняні вчені, як О.С. Захарова, С.О. Іваницький, В.І. Кононенко,

О.В. Константи́й, Л.М. Москвич, О.Б. Прокопенко, І.Л. Самсін, В.В. Сердюк, В.С. Стефанюк, С.Г. Штогун та ін.

Відповідно до прецедентної практики Європейського суду наявність безсторонності при розгляді справи визначається на підставі двох критеріїв — об'єктивного та суб'єктивного

Недостатньо вивченими є виокремлені у практиці Європейського суду елементи поняття «безсторонність суду», що можна вважати невирішеною раніше частиною загальної проблеми, якій присвячена ця стаття. Мета дослідження — з'ясування правового змісту таких елементів на основі аналізу практики тлумачення відповідних положень п. 1 ст. 6 Конвенції.

Розв'язання зазначеної проблеми має важливе прикладне значення, оскільки, формально залишаючись незмінними, норми Конвенції з огляду на їх тлумачення Європейським судом перебувають у невпинному розвитку. Це зумовлює об'єктивну потребу в постійному аналізі рішень цього Суду. До того ж без такої необхідної для судочинства ознаки, як безсторонність суду, практична реалізація права на справедливий судовий розгляд неможлива.

У кожній справі Європейський суд вирішує, «чи мають стосунки, що розглядаються, таку природу та ступінь, що свідчать про небезсторонність суду»

Слід зазначити, що в Європейському суді напрацьована практика щодо з'ясування того, чи був національний суд, розглядаючи конкретну справу, безсторонним у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції.

Відповідно до прецедентної практики цього суду наявність безсторонності при розгляді справи визначається на підставі двох критеріїв — об'єктивного та суб'єктивного.

Об'єктивний критерій стосується функціонального характеру діяльності суду, тобто коли особиста поведінка судді не оспорується, але, наприклад, ієрархічні або інші зв'язки між суддею і певною стороною або учасником процесу, здійснення одним і тим самим суддею різних функцій у рамках судового процесу, зміна територіальної підсудності, призначення експертизи та оцінка висновку експерта тощо об'єктивно виправдовують сумніви щодо неупередженості суду.

Зокрема, у кожній справі Європейський суд вирішує, «чи мають стосунки, що розглядаються,

таку природу та ступінь, що свідчать про небезсторонність суду»¹.

У контексті зазначеного критерію враховується, «чи були в судді достатні гарантії для того, щоб виключити будь-які легітимні сумніви з цього приводу»², «чи забезпечував суд і, серед інших аспектів, його склад, достатні гарантії, аби виключити будь-які обґрунтовані сумніви щодо його безсторонності»³, «будь-які розумні сумніви з цього приводу»⁴, «відкинути всі легітимні підстави сумніватися у його упередженості»⁵. Як ключове Європейський суд зазначає «питання довіри, яку суди ...мають вселяти суспільству і, перш за все, сторонам у процесі»⁶.

У справах такої категорії цей Суд наголошує на необхідності окремо від поведінки суддів визначати, чи існували переконливі факти, які могли б викликати сумніви щодо їхньої безсторонності. Тобто позиція заінтересованої особи розглядається як важлива, але не вирішальна. Вирішальним є те, чи можна вважати відповідні побоювання щодо небезсторонності певного судді об'єктивно обґрунтованими⁷. До того ж у контексті наявності конкретних фактів маються на увазі «факти, що можуть бути перевірені»⁸.

Наприклад, сумнів у безсторонності викликають такі пов'язані з поведінкою судді обставини, як його перебування в договірних, грошових, родинних або інших відносинах з однією зі сторін у справі.

Так, порушенням принципу безсторонності визнано випадок, коли суддя Конституційного суду Хорватії брав участь у розгляді конституційної скарги, поданої заявником-відповідачем за цивільним позовом у справі, в якій суддя раніше був адвокатом позивачів. Незважаючи на те, що таке представництво інтересів мало місце

¹ Pullar v. United Kingdom, judgment of European Court of Human Rights of 10 June 1996, Reports of Judgments and Decisions, 1996-III, § 38 (Тут і далі в англійських посиланнях зазначаються рішення Європейського суду з прав людини, які розміщені на офіційному пошуковому порталі HUDOC (<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>); цитати в тексті статті наведено в перекладі автора).

² Thomann v. Switzerland, judgment of European Court of Human Rights of 10 June 1996, Reports of Judgments and Decisions, 1996-III, § 30.

³ Fey v. Austria, judgment of European Court of Human Rights of 24 February 1993, Series A, no. 255, §§ 27, 28, 30.

⁴ Gautrin and Others v. France, judgment of European Court of Human Rights of 20 May 1998, Reports 1998-III, § 58.

⁵ Bulut v. Austria, judgment of European Court of Human Rights of 22 February 1996, Reports of Judgments and Decisions, 1996-I, § 31.

⁶ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України» від 3 травня 2007 р., п. 66 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 64. — Ст. 2512.

⁷ Див.: Ferrantelli and Santangelo v. Italy, judgment of European Court of Human Rights of 7 August 1996, Reports of Judgments and Decisions, 1996-III, § 58.

⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України» від 3 травня 2007 р. — Там само.

майже за дев'ять років до розгляду конституційної скарги і тривало лише упродовж двох місяців, Європейський суд зауважив, що через подвійну роль судді в одній справі, посилену подальшою участю його дочки як адвоката позивачів, виникла ситуація, що може викликати законні сумніви в безсторонності судді⁹.

Безсторонність, як і незалежність, є одним із головних критеріїв, яким має відповідати суд у розумінні Конвенції, до того ж «незалежно від статті Конвенції, в якій вжито цей термін»

Подібна ситуація була у випадку, коли суддя Конституційного суду Словенії брав участь у розгляді справи, в якій він понад чотири роки до цього (як професор університету) на прохання компанії-відповідача надав експертний висновок під час розгляду цивільної справи у суді першої інстанції. Європейський суд зазначив, що при визначенні об'єктивних підстав побоювань заявників до уваги можуть бути взяті такі фактори, як подвійна роль судді в судовому розгляді, час між відповідними епізодами участі, а також ступінь участі судді у прийнятті рішення. Одним із головних чинників, який було враховано при констатації факту порушення Конвенції, став ризик виникнення проблем у системі, в якій немає гарантій того, що судді нагадають про його участь у попередніх справах насамперед тоді, коли такі питання покладаються на власну пам'ять суддів¹⁰.

Розглядаючи іншу справу, Європейський суд дійшов висновку про те, що участь судді Верховного суду Ісландії у процесі врегулювання боргових зобов'язань її чоловіка, отримана ним вигода і його зв'язок із банком мали такий характер і розмах та були настільки близькі за часом до розгляду Верховним судом справи заявника у його спорі з банком, що заявник цілком обґрунтовано міг побоюватися за те, що його справа не буде розглянута неупереджено, а тому мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції¹¹.

Європейський суд досить радикально ставиться до випадків участі судів у майнових відношеннях з однією зі сторін у справі.

Так, встановлюючи порушення Україною зазначеної норми Конвенції, Європейський суд

визнав об'єктивно виправданими побоювання заявниці стосовно неупередженості голови суду, який одноособово розглядав її справу в суді першої інстанції, тому що цей суддя просив і безплатно отримував майно від компанії-відповідача. Також як складову порушення Конвенції було зазначено те, що суди вищих інстанцій, розглядаючи скарги заявниці, не взяли до уваги її твердження щодо цього питання¹².

Значно ширшу дискрецію Європейський суд допускає стосовно соціальних зв'язків суддів.

Так, в одному з рішень не було встановлено конфлікту інтересів та визнано явно необґрунтованою скаргу, пов'язану з перебуванням судді у масонській ложі. При обґрунтуванні висновку про те, що таке членство не могло само собою викликати сумніви в неупередженості у випадку, якщо свідок або одна зі сторін процесу також належить до масонів, було покладено пріоритет суддівської присяги над іншими соціальними обов'язками та зобов'язаннями¹³.

В іншій справі Європейський суд встановив порушення, зумовлене проблемами належного адміністрування правосуддя — в силу специфіки країни національне законодавство не передбачало можливості відводу суддів, якщо тільки вони не належать до I ступеня єдинокровності або споріднення з учасниками процесу (до складу суду входив суддя, що був братом, а пізніше — дядьком адвоката однієї зі сторін у справі)¹⁴.

З погляду об'єктивного критерію Європейський суд розглядає об'єктивну безсторонність у тісному взаємозв'язку з незалежністю національного суду або ж разом із нею, «встановлюючи існування переконливих фактів, які могли б піддати сумнівам незалежність та безсторонність судів»

Безсторонність, як і незалежність, є одним із головних критеріїв, яким має відповідати суд у розумінні Конвенції, до того ж «незалежно від статті Конвенції, в якій вжито цей термін»¹⁵. На практиці інколи буває вкрай складно розмежувати правову оцінку щодо безсторонності суду та його незалежності, оскільки відповідні аргументи зацікавлених осіб нерідко ґрунтуються на тих самих фактичних твердженнях.

Очевидно, саме тому з погляду об'єктивного критерію Європейський суд розглядає об'єктивну

⁹ Див.: Постановление Европейского Суда по правам человека по делу «Межнариц против Хорватии» (Meznaric v. Croatia) от 15 июля 2005 г. // Бюллетень Европейского Суда по правам человека. — 2006. — № 1. — С. 33.

¹⁰ Див.: Švarc and Kavnik v. Slovenia, judgment of European Court of Human Rights of 8 February 2007, §§ 40, 41, 44.

¹¹ Див.: Постановление Европейского суда по правам человека по делу «Петур Тор Сигурдссон против Исландии» (Petur Thor Sigurdsson v. Iceland) от 10 апреля 2003 г., пункты 45, 46 // <http://www.lawmix.ru/abro/2459>

¹² Див.: Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Білуха проти України» від 9 листопада 2006 р., пункти 54, 55 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 19. — Ст. 785.

¹³ Див.: Salaman v United Kingdom, decision of European Court of Human Rights of 15 June 2000.

¹⁴ Див.: Micallef v. Malta, judgment of European Court of Human Rights [GC] of 15 October 2009, §§ 100—104.

¹⁵ D.N. v. Switzerland, judgment of European Court of Human Rights [GC] of 29 March 2001, ECHR 2001-III, § 42.

безсторонність у тісному взаємозв'язку з незалежністю національного суду¹⁶ або ж разом із нею, «встановлюючи існування переконливих фактів, які могли б піддати сумнівам незалежність та безсторонність судів»¹⁷. Зроблений у процесі такого розгляду висновок про безсторонність суду (незалежно від конкретного критерію) «знімає потребу в окремому розгляді питання, чи суд був також «незалежним»¹⁸.

Національні суди відіграють провідну роль в організації процесу судочинства, яка полягає в тому, щоб забезпечити належне здійснення правосуддя

До того ж до уваги може бути взята не лише «процесуальна якість» судочинства, а й адекватність поведінки посадових осіб, які, не будучи стороною у справі, репрезентують державу чи її найвищі органи.

Наприклад, констатуючи порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, в одному з рішень проти України Європейський суд звернув увагу на «численні випадки втручання в провадження українських органів державної влади на найвищому рівні», які відображають «брак поваги до самого функціонування судової гілки влади»¹⁹, в іншому — зазначив, що побоювання заявника щодо упередженості національних судів при розгляді його справи підтримувались публічними заявами Президента та Голови Державної податкової адміністрації, а також діями стосовно його адвоката²⁰.

З приводу подвійної участі судді Європейський суд дотримується позиції, відповідно до якої «один лише факт про те, що суддя приймав рішення на досудовому етапі... не можна вважати підставою для сумнівів щодо його безсторонності; основне значення у справі мають обсяг і характер цих рішень»²¹.

Не було встановлено порушень у випадках, коли: суддя, який бере участь у розгляді справи, ухвалював постанову про затримання до суду (визначення того, чи була обґрунтованою

підозра, що стала підставою для затримання до суду, не ставить під сумнів неупередженість судді)²²; заявника засудив повторно суд, який раніше визнав його винним заочно (оскільки судді прийняли своє перше рішення на підставі обмежених свідчень і розпочали новий розгляд справи на засадах змагальності та детального з'ясування інформації, що може бути отримана за особистої присутності обвинуваченого)²³.

Загалом у цьому аспекті практика Європейського суду засвідчує послідовність його таких правових позицій: «із зобов'язання проявляти неупередженість не можна вивести загальне правило про те, що вищестоящий суд, який скасовує адміністративне чи судове рішення, зобов'язаний передати справу на перегляд в інший юрисдикційний орган чи орган тієї ж відомчої приналежності, але такий, що діє в іншому персональному складі»; «не вбачається підстав для законних підозр у тому», що судді, які брали участь у прийнятті першого рішення, беруть участь і в прийнятті другого²⁴.

Разом з цим було встановлено порушення вимоги щодо безсторонності у випадках: участі професійного судді у вирішенні питань про продовження тримання обвинуваченого під вартою та про затвердження винесеного йому вердикту присяжних²⁵, коли суддя всупереч ст. 21 Цивільного процесуального кодексу України двічі брав участь у розгляді цивільної справи в суді першої інстанції після скасування попереднього рішення²⁶.

Європейський суд визначив чинники, які слід обов'язково брати до уваги на національному рівні: «доступність засобів, кваліфікація суддів, конфлікт інтересів, доступність місця слухання справи для сторін тощо»

Національні суди відіграють провідну роль в організації процесу судочинства, яка полягає в тому, щоб забезпечити належне здійснення правосуддя.

Розглядаючи деякі справи проти України та з'ясовуючи в контексті об'єктивного критерію дотримання принципу безсторонності

¹⁶ Див., напр.: Findlay v. United Kingdom, judgment of European Court of Human Rights of 25 February 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-I, § 73; Kleyn and Others v. Netherlands, judgment of European Court of Human Rights (GC) of 6 May 2003, ECHR 2003-VI, § 192.

¹⁷ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України» від 3 травня 2007 р., п. 68. — Там само.

¹⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лавентс проти Латвії» (Lavents v. Latvia) від 28 листопада 2002 р., п. 121 // <http://www.coe.kiev.ua/hr/case/36.html>

¹⁹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України» від 25 липня 2002 р., п. 80 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 44. — Ст. 2344.

²⁰ Див.: Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фельдман проти України» від 8 квітня 2010 р., пункти 10—12, 31, 98, 100 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 15. — Ст. 639.

²¹ Nortier v. the Netherlands, judgment of European Court of Human Rights of 24 August 1993, Series A, No. 267, p. 33.

²² Див.: Jasinski v Poland, judgment of European Court of Human Rights of 20 December 2005, §§ 56—58.

²³ Див.: Thomann v. Switzerland, judgment of European Court of Human Rights of 10 June 1996, Reports of Judgments and Decisions, 1996-III, §§ 35, 37.

²⁴ Див.: Ringeisen v. Austria, judgment of European Court of Human Rights of 16 July 1971, Series A no. 13, p. 40, § 97; Diennet v. France, judgment of European Court of Human Rights of 26 September 1995, Series A no. 325-A, § 38.

²⁵ Див.: Ekeberg and Others v. Norway, judgment of European Court of Human Rights of 31 July 2007, §§ 40, 50.

²⁶ Див.: Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Романова проти України» від 13 грудня 2007 р., пункти 24, 25 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 27. — Ст. 872.

під час зміни територіальної підсудності, Європейський суд визначив чинники, які слід обов'язково брати до уваги на національному рівні: «доступність засобів, кваліфікація суддів, конфлікт інтересів, доступність місця слухання справи для сторін тощо»²⁷.

Попри те, що питання стосовно оцінки наявності законних підстав для передачі справи окремому судді чи суду не належить до компетенції Суду, він здійснює загальну перевірку зміни територіальної підсудності на відповідність положенням п. 1 ст. 6 Конвенції та, зокрема, вимозі щодо об'єктивної незалежності й безсторонності.

Наприклад, причинами порушень Європейський суд визнав:

– відсутність у матеріалах справи доказів того, що заявника було повідомлено про причини або юридичні підстави обрання територіальної підсудності у його справі. Незважаючи на наявність чітких підстав зміни територіальної підсудності, визначених Кримінально-процесуальним кодексом України, рішення про передання справи заявника до одного з місцевих судів «не було обґрунтовано жодною з них»²⁸;

– зміну Верховним Судом України територіальної підсудності цивільної справи та неповідомлення сторони про таке рішення²⁹.

Призначення судом співробітників відповідача в ролі експертів Європейський суд розцінює як порушення принципу рівності сторін, а ухвалення ним рішення, що базується на такому висновку, — як порушення п. 1 ст. 6 Конвенції

Що стосується загального стану інституційної та фінансової незалежності судової влади в Україні, то, розглядаючи деякі справи, Європейський суд визнав принциповим «не питання незалежності суддів від інших гілок влади чи третіх сторін, а питання незалежності суддів всередині самої судової системи та ризик того, що судді можуть перебувати під впливом своїх колег».

Суд зазначив, що оскільки позивач у справі обіймав посаду голови обласної ради суддів, то підприємство-заявник «могло підставно передбачати можливий конфлікт інтересів у зазначеному судовому розгляді», а тому його

²⁷ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України» від 3 травня 2007 р., п. 71. — Там само.

²⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фельдман проти України» від 8 квітня 2010 р., пункти 98, 100. — Там само.

²⁹ Див.: Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бочан проти України» від 3 травня 2007 р., пункти 23, 85. — Там само.

побоювання «щодо небезсторонності суддів судів першої та апеляційної інстанцій можуть вважатися об'єктивно виправданими»³⁰.

Відповідно до практики Європейського суду у всіх випадках особиста безсторонність судді презюмується, доки не доведено протилежного, при цьому надання доказів упередженості судді покладається на зацікавлену особу

У деяких справах об'єктивна безсторонність оцінюється з погляду дотримання національним судом принципу рівності сторін. Хоча втілені в ст. 6 Конвенції вимоги безсторонності й незалежності не стосуються експертів, на думку Європейського суду, вирішальне значення мають їхнє становище упродовж усього судового розгляду, спосіб виконання експертами своїх обов'язків і спосіб оцінки суддями експертного висновку. Так, призначення судом співробітників відповідача в ролі експертів розцінюється як порушення зазначеного принципу³¹, а ухвалення ним рішення, що базується на такому висновку, — як порушення п. 1 ст. 6 Конвенції³².

Щодо **суб'єктивного критерію**, то він має особистий характер і зумовлюється поведінкою судді у кожному конкретному випадку. В контексті цього критерію враховуються особисті переконання та поведінка певного судді, що означає необхідність встановити, чи мав він будь-яку особисту зацікавленість або упередженість у певній справі.

Відповідно до практики Європейського суду у всіх випадках особиста безсторонність судді презюмується, доки не доведено протилежного, при цьому надання доказів упередженості судді покладається на зацікавлену особу³³.

Наявність упередженості в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції Європейський суд визначає на підставі «особистого переконання певного судді у конкретній справі»³⁴, «особистих переконань та поведінки конкретного судді у справі»³⁵ — на-

³⁰ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Газета «Україна-центр» проти України» від 15 липня 2010 р., пункти 33, 34 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 9. — Ст. 439.

³¹ Див.: Постановление Европейского Суда по правам человека по делу «Шулупова (Shulupova) против Российской Федерации» от 11 декабря 2008 г., пункты 62, 69, 70 // Бюллетень Европейского Суда по правам человека. — 2009. — № 8. — С. 95—108.

³² Див.: Постановление Европейского Суда по правам человека по делу «Сара Линд Эггертсдоттир против Исландии» (Sara Lind Eggertsdottir v. Iceland) от 5 июля 2007 г. // Бюллетень Европейского Суда по правам человека. — 2008. — № 2. — С. 27—28.

³³ Див.: Постановление Европейского суда по правам человека (Большая Палата) по делу «Лендон, Очаковский-Лоран и Жюли против Франции» (Lindon, Otchkovsky-Laurens and Jely v. France) от 22 октября 2007 г., п. 76 // Права человека. Практика Европейского Суда по правам человека. — 2008. — № 2. — С. 217; Şaman v. Turkey, judgment of European Court of Human Rights of 5 April 2011, § 39.

³⁴ Gautrin and Others v. France, judgment of European Court of Human Rights of 20 May 1998, Reports 1998-III, § 58.

³⁵ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Науменко проти України» від 9 листопада 2004 р., п. 95 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 21. — Ст. 1183.

ціональний «суд має бути вільний від особистих упереджень і особистої зацікавленості в результаті справи»³⁶, «жоден із членів суду не має проявляти будь-якої особистої прихильності або упередження»³⁷.

Один із суб'єктивних проявів неупередженості — публічна поведінка судді, у тому числі його публічні висловлювання.

З погляду суб'єктивного критерію значна частина сумнівів щодо особистої безсторонності судді могла б бути знята, якби він реалізовував право на самовідвід. Тим більше, що «кожен суддя, щодо неупередженості якого є законні сумніви, повинен вийти зі складу суду»

Наприклад, Європейський суд зазначив, що є несумісним з вимогами безсторонності публічне поширення головою або членом суду, які розглядають справу, висловів, що містять натяк на негативну оцінку однієї зі сторін у справі³⁸. В іншому рішенні цей Суд розцінив як такі, що не лише становлять «негативну оцінку» справи заявника, а й свідчать про «зайняття чіткої позиції стосовно результату справи, з явною схильністю визнати вину обвинуваченого», заяви судді, яка: «критикувала дії захисту в суді»; «висловила припущення щодо кінцевого результату розгляду справи»; заявляючи, що вона ще не знає, «чи вирок буде обвинувальним, чи міститиме часткове виправдання», виключила можливість повного виправдання; «висловила своє здивування тим, що заявник наполягає на своїй невинуватості за всіма пунктами обвинувачення, і запропонувала йому довести свою невинуватість». Суд дійшов висновку про безсторонність національного суду, нагадавши, що «виваженість, з якою судові органи повинні здійснювати судові дії, «має спонукати їх не звертатися до преси навіть для того, щоб відповісти на провокації; цього вимагають вищі цілі правосуддя і велич судового призначення»³⁹.

На нашу думку, з погляду суб'єктивного критерію значна частина сумнівів щодо особистої безсторонності судді могла б бути знята, якби він реалізовував право на самовідвід. Тим більше, що «кожен суддя, щодо неупередженості якого є законні сумніви, повинен вийти зі

складу суду»⁴⁰. Разом з цим, як засвідчує практика Європейського суду, відповідна ініціатива проявляється далеко не завжди навіть у тих випадках, де, здавалось би, альтернативи бути не може.

Так, Європейський суд визнав обґрунтованими побоювання представників ліцею щодо упередженості судді Вищої судової палати

Республіки Молдова, який розглядав їх справу, оскільки син цього судді раніше був виключений з ліцею за неуспішність та погану поведінку, у зв'язку з чим суддя допустив вживання погрозливих висловлювань⁴¹. Призначення судді

на керівну посаду в уряді, про що судді було відомо до ухвалення рішення у справі, однією зі сторін у якій був уряд, також визнано таким, що викликає виправдані побоювання щодо упередженості судді⁴². Щодо цього критерію Суд припускає важливість навіть зовнішніх проявів, оскільки «правосуддя має не тільки чинитися, також має бути видно, що воно чиниться»⁴³, «на кону стоїть довіра, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти в громадськість»⁴⁴.

Що стосується подальших розвідок у напрямі цього дослідження, то досить перспективним видається ретельний аналіз чинного законодавства на предмет його узгодження з практикою Європейського суду. Принаймні на сучасному етапі з метою посилення інституційних гарантій незалежності та безсторонності вітчизняних судів, на нашу думку, до Закону № 2453-VI було б доцільно внести такі зміни та доповнення:

– у ч. 2 ст. 47 цього Закону, якою передбачено, що «суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом», слово «зобов'язаний» замінити словом «вправі»;

– конкретизувати норму ч. 4 ст. 54 Закону № 2453-VI, в якій передбачено обов'язок судді «безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи», доповнивши її положенням такого змісту: «утримуватися від публічних висловлювань щодо справ, які перебувають у його провадженні або в розгляді яких він бере участь».

³⁶ Piersack v. Belgium, judgment of European Court of Human Rights of 1 October 1982, Series A no. 53, § 30.

³⁷ Див.: Tocono and Profesorii Prometeisti v. Moldova, judgment of European Court of Human Rights of 26 June 2007, § 33.

³⁸ Див.: Постановление Европейского Суда по правам человека по делу «Сасилор-Лормин» против Франции (Sasilor-Lormines v. France) от 9 ноября 2006 г. // Бюллетень Европейского Суда по правам человека. — 2007. — № 5. — С. 23—25.

³⁹ De Cubber v. Belgium, judgment of European Court of Human Rights of 26 October 1984, Series A, No. 86, § 26.

⁴⁰ Castillo Algar v. Spain, judgment of European Court of Human Rights of 28 October 1998, Reports of Judgments and Decisions, 1998-VIII, § 45.

³⁶ Постановление Европейского суда по правам человека по делу «Пабла Кю» против Финляндии» (PABLA KY v. Finland) от 22 июня 2004 г., п. 27 // <http://www.politvektor.ru/biblioteka/kabinet/zakoni/99/3770/>

³⁷ Bulut v. Austria, judgment of European Court of Human Rights of 22 February 1996, Reports of Judgments and Decisions, 1996-I, § 31.

³⁸ Див.: Buscemi v. Italy, judgment of European Court of Human Rights of 16 September 1999, ECHR 1999-VI, § 67—68.

³⁹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лавентс проти Латвії» (Lavents v. Latvia) від 28 листопада 2002 р., пункти 30, 31, 118, 119, 121. — Там само.

А.В. Маляренко,
суддя Вищого спеціалізованого
суду України з розгляду
цивільних і кримінальних
справ

S u m m a r y

The article looked into legal point of judicial oath, problems of judicial liability for breach of the oath, gave analysis to the components of this oath and practice of liability for its breach

Про присягу судді та відповідальність за її порушення

У сучасному міжнародному законодавстві щодо діяльності судів встановлено моральні вимоги. Проте хоча ці вимоги адресовані судам, та стосуються вони насамперед тих, хто здійснює правосуддя. Зокрема, у Загальній декларації прав людини зазначено, що суд повинен бути рівним для всіх, справедливим і безстороннім. У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права йдеться також про компетентний суд.

До загальновизнаних стандартів, які регулюють діяльність судів на міжнародному рівні, належать Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 р. (схвалені резолюцією Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. № 2006/23). Цих принципів шість: 1) незалежність; 2) об'єктивність; 3) чесність та непідкупність; 4) дотримання етичних норм; 5) рівність; 6) компетентність та старанність. За недотримання цих принципів суддя має нести відповідальність, яку кожна держава визначає з урахуванням своїх особливостей.

В Україні відповідно до ст. 126 Конституції України суддя звільняється з посади за протиправні діяння, пов'язані з судовою діяльністю, зокрема за порушення вимог щодо несумісності, порушення присяги, набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього. Згідно зі ст. 83 Закону від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон № 2453-VI) за шість видів протиправних діянь суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з оголошенням догани. Кримінальну відповідальність і звільнення з посади суддя може нести за діяння як пов'язані з судовою діяльністю, так і не пов'язані з нею.

За діяння, пов'язані з судовою діяльністю, передбачено такі види відповідальності судді: за найтяжчі діяння — кримінальну відповідальність із одночасним звільненням з посади; за діяння, пов'язані з порушенням присяги та несумісністю, — звільнення з посади; за діяння, передбачені ст. 83 Закону № 2453-VI, — дисциплінарну відповідальність у виді оголошення догани.

Підстави для кожного виду відповідальності мають бути самостійними, не повинні дублюватися чи повторюватись, розкриватися в іншому виді або через інший вид. Діяння судді, за які він має

нести відповідальність, в законодавстві повинні бути визначені конкретно і зрозуміло, як і діяння, зазначені в Кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Метою цієї статті є дослідження правової суті присяги судді, проблем, пов'язаних із відповідальністю судді за її порушення, аналіз складових цієї присяги та практики відповідальності за її порушення як самостійної, передбаченої Конституцією підстави відповідальності.

За діяння, пов'язані з судовою діяльністю, передбачено такі види відповідальності судді: за найтяжчі діяння — кримінальну відповідальність із одночасним звільненням з посади; за діяння, пов'язані з порушенням присяги та несумісністю, — звільнення з посади; за діяння, передбачені ст. 83 Закону № 2453-VI, — дисциплінарну відповідальність у виді оголошення догани

З давніх часів люди давали клятви. (Слова «присяга» і «клятва» — синоніми.) У клятву вкладався сакральний містичний зміст. Її порушення означало втрату гідності, поваги і довіри людей, а то й життя та здоров'я. У більшості релігій світу порушення клятви вважається тяжким гріхом. Наприклад, у мусульман є три найвищі клятви, які не насмілилися порушити навіть людина з найнижчою моральністю: «Клянусь Богом!», «Клянусь Пророком!», «Клянусь Кораном!»¹.

Як стверджують дослідники, з часів Давньої Русі на теренах України існувала присяга судді. Це було зобов'язання судді судити по праву, воно супроводжувалося спеціальним ритуалом прийняття присяги, так званим хресним цілуванням². В основі присяги (клятви) — страх перед невидимою силою, каральна дія якої може здійснитись на особі, що присягла, у разі її порушення³.

В Україні ст. 55 Закону № 2453-VI передбачено складення суддею присяги такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно та справедливо здійснювати правосуддя, підкоряючись лише закону та керуючись принципом верховенства права, чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, дотримуватися морально-етичних принципів поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді та принижують авторитет судової влади».

З тексту цієї присяги зрозуміло, що суддя, беручи на себе обов'язок здійснювати правосуддя, зобов'язується суворо дотримуватись вимог закону та морально-етичних принципів, а також поводитися як порядна, достойна високої посади людина. Недотримання ж усіх або будь-якої із цих вимог закону є порушенням присяги, за яке, згідно з Конституцією, суддя підлягає звільненню з посади.

Що означають, з погляду права, поняття «об'єктивність», «безсторонність», «справедливість», «чесність» та «сумлінність», за які повинен відповідати суддя? Чи можуть вони бути самостійними підставами для відповідальності судді, які не передбачені у ст. 83 Закону № 2453-VI?

На ці питання відповісти не просто. Якщо зміст понять «неупередженість» та «незалежність» хоч і з певними труднощами можна зрозуміти із закону, то зміст зазначених п'яти понять не пояснюється ні в законі, ні в юридичних енциклопедіях. Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови⁴ ці слова мають таке значення: *об'єктивний* — який існує поза людською свідомістю і незалежно від неї, незалежно від волі, бажань людини; *неупереджений*; *безсторонній* — який складає думку про когось або щось на підставі об'єктивних фактів, а не особистого почуття; *неупереджений*, *справедливий*; *безпристрасний*; *справедливий* — який діє на підставі об'єктивних фактів, позбавлений упередження; *чесний* — який має високі моральні якості, правдивий, старанний, сумлінний, відвертий тощо; *сумлінний* — який чесно, старанно, ретельно виконує свої обов'язки, добросовісний; *незалежний* — який не залежить від кого або чого-небудь; *неупереджений* — який не має обманної, негативної, задалегідь сформованої думки.

Суддя, беручи на себе обов'язок здійснювати правосуддя, зобов'язується суворо дотримуватись вимог закону та морально-етичних принципів, а також поводитися як порядна, достойна високої посади людина. Недотримання ж усіх або будь-якої із цих вимог закону є порушенням присяги, за яке, згідно з Конституцією, суддя підлягає звільненню з посади

Ці поняття є загальнолюдськими й морально-етичними, надзвичайно широкими за змістом. Деякі з них синонімічні, наприклад, *чесний* це той, хто старанний і сумлінний, а *сумлінний* — той, який чесний та старанний; *безсторонній* — це той, що неупереджений та справедливий, а

¹ Священный Коран. — М., СПб., 2001. — С. 617. (Тут і далі — переклад автора).

² Див.: Люблинский П. Энциклопедический словарь Русского библиографического института Гранат. — Т. 33. — М., 1954. — С. 479—480.

³ Див.: Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. — Т. II. — СПб., 1912. — 919 с.

⁴ Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови. — К., Ірпінь, 2003. — 1728с.

справедливий — який об'єктивний та неупереджений тощо.

Аналізуючи рішення Європейського суду з прав людини (далі — Європейський суд), можна дійти висновку, що майже всі поняття, які є в тексті присяги судді України, взаємопов'язані, витікають одне з одного або доповнюють чи повторюють одне одне. Щоб підтвердити цей висновок, прочитуємо витяги з деяких рішень Європейського суду: «У ході судового розгляду головуючий, судді, народні засідателі зобов'язані утримуватися від висловлення будь-яких оцінок і висновків щодо розглядуваної справи аж до видалення суду в нарадчу кімнату для постановлення вироку, таким чином, виключивши будь-які прояви упередженості та необ'єктивності. Відступ від цієї вимоги й оголошення під час судового розгляду позиції головуючого судді, тоді як підсудний ще не визнаний винуватим, розцінене Європейським судом як порушення презумпції невинуватості» (рішення Європейського суду від 25 березня 1983 р. у справі «Мінеллі проти Швейцарії»; *Minelli v. Switherland*).

Справедливість <...> неможлива там, де сам суддя не має розвинутого почуття справедливості. Не може суддя бути справедливим, якщо він не знає закону, не вміє його застосовувати в конкретних ситуаціях, не має життєвого досвіду

«Судова практика передбачає два критерії для встановлення безсторонності суду згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. По-перше, потрібно встановити, що суд був суб'єктивно безсторонній, тобто жоден із його членів відкрито не проявляв упередженість та особисту зацікавленість. По-друге, суд повинен бути об'єктивно безсторонній, тобто передбачається існування достатніх гарантій, щоб виключити будь-які сумніви щодо цього» (рішення Європейського суду від 10 червня 1996 р. у справі «Пуллар проти Сполученого Королівства»; *Pullar v. The United Kingdom*).

Справедливість у правосудді передбачає наявність багатьох умов, включаючи зміст законів та суспільно-політичну обстановку. Але вона неможлива там, де сам суддя не має розвинутого почуття справедливості. Не може суддя бути справедливим, якщо він не знає закону, не вміє його застосовувати в конкретних ситуаціях, не має життєвого досвіду. І тому «право на „справедливість“ судового слухання є основоположним компонентом ст. 6 Конвенції про захист

прав людини і основоположних свобод. Вимога дотримання „справедливості“ поширюється на судовий розгляд в цілому, а не тільки на усні слухання або розгляд у першій інстанції» (рішення Європейського суду від 2 березня 1987 р. у справі «Моннел і Морріс проти Сполученого Королівства»; *Monnell and Morris v. The United Kingdom*).

Майже у всіх країнах світу суддя приймає присягу. Хоча є й винятки. Наприклад, судді Швеції, що призначені на посаду вперше, присягу не складають. Як правило, призначені або обрані судді присягають на вірність Конституції, а в багатьох випадках на дотримання конституційних та інших законів. Вони зобов'язуються захищати права і свободи людини й громадянина, принципи правової держави. У деяких текстах присяги зазначається про зобов'язання професійного і морально-етичного характеру, а в інших — у текст присяги закладена релігійна формула «Хай допомагає мені Бог» тощо.

Зміст більшості присяг короткий і лаконічний, бо вважається, що їх суть не тільки в словах, а насамперед у людині, яка присягає, в атмосфері, в якій працює суддя, в системі моральних цінностей суспільства. Наприклад, суддя Європейського суду складає таку присягу: «Присягаю, що виконуватиму функції судді чесно, незалежно та безсторонньо і зберігатиму таємницю всіх обговорень». Приблизно таку ж присягу давав суддя України відповідно до ст. 10 Закону від 15 грудня 1992 р. № 2862-ХІІ «Про статус суддів». Він говорив: «Урочисто присягаю чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, здійснювати правосуддя, підкоряючись тільки закону, бути об'єктивним і справедливим».

Суддя повинен мати розвинуту совість. Це вказує на здатність здійснювати внутрішній моральний самоконтроль як при розгляді справи, так і при прийнятті рішень. Його совість повинна бути спокійна як при засудженні, так і при виправданні; мотиви, якими він керується, мають бути чистими і морально бездоганними. Суддя повинен бути гуманним

У 2010 р., скасовуючи зазначений закон і приймаючи новий, законодавець України дійшов висновку, що чим більше в присязі урочистих слів, тим краще суддя буде виконувати свої обов'язки і тому вмістив у неї все, що міг, зокрема й верховенство права, і авторитет судової влади тощо. Ми вважаємо, що він допустив навіть тавтологію, оскільки «дотримуватися морально-етичних

принципів поведінки судді» і «не вчиняти дій, що порочать звання судді та принижують авторитет судової влади» означає одне й те саме.

Закладаючи в текст присяги багато загальнолюдських синонімічних морально-етичних понять, законодавець не згадав головних із них, без яких сьогодні неможливо бути суддею: совість і гуманізм.

Як стверджує О.С. Кобліков, суддя повинен мати розвинуту совість. Це вказує на здатність здійснювати внутрішній моральний самоконтроль як при розгляді справи, так і при прийнятті рішень. Його совість повинна бути спокійна як при засудженні, так і при виправданні; мотиви, якими він керується, мають бути чистими і морально бездоганними. Суддя повинен бути гуманним. Жорстока людина, яка бачить в учасниках процесу лише «засіб», не підходить для судової роботи⁵. У цьому контексті варто зауважити, що відповідно до Закону від 4 серпня 1989 р.

У більшості країн світу суддя за порушення присяги, якщо воно не містить складу злочину, не звільняється з посади, тому що ставлення до представників усіх складових державної влади однакове. В Україні, на жаль, дещо інакше. Звільнення судді з посади за порушення присяги як самостійної підстави немає в жодній пострадянській країні

№ 319-І «Про статус суддів в СРСР» така вимога до судді була. Суддя присягався «бути завжди справедливим і гуманним».

Слід зауважити, що чинна присяга судді України вдвічі більша за присягу судді Російської Федерації і втричі — за присягу судді Європейського суду. Проте якість судової діяльності суддів України від того не стає кращою.

Наявність у тексті присяги багатьох синонімічних, невизначених у законі понять створює проблему відповідальності за їх невиконання або неналежне виконання. Взагалі, присяга — це акт урочистої клятви особи виконувати певні обов'язки, що впливають із публічно-правового статусу, якого вона набула, або обов'язки за змістом цієї клятви⁶.

В Україні присягу приймають не тільки судді, але й Президент і народні депутати. Для них усіх юридичним наслідком присяги є набуття з цього моменту відповідних повноважень. Але якщо загальне правило для Президента України та народних депутатів виявляється в тому, що їх відповідальність за порушення присяги має морально-політичний характер, то суддя за по-

рушення присяги підлягає звільненню з посади. Чому так? Тому, що в Україні до судді та до судової влади в цілому ставлення особливе. У цьому контексті слід нагадати, що згідно з твердженням В.М. Шаповала, у більшості країн світу суддя за порушення присяги, якщо воно не містить складу злочину, не звільняється з посади, тому що ставлення до представників усіх складових державної влади однакове. В Україні, на жаль, дещо інакше. Звільнення судді з посади за порушення присяги як самостійної підстави немає в жодній пострадянській країні.

У розвинутих демократичних країнах значення присяги суддів як такої не ідеалізують. Її насамперед розглядають як певний урочистий традиційний акт, що наділяє цю подію великим символічним значенням, оскільки ефективність присяги залежить не так від її змісту чи обсягу тексту, як від самих суддів, їх правової культури, правосвідомості, моральності та багатьох інших якостей. Проте в Україні відповідальність судді за порушення присяги залежить саме від її змісту.

Що слід розуміти під порушенням суддею присяги, розкрито у ст. 32 Закону від 15 січня 1998 р. № 22/98-ВР «Про Вищу Раду юстиції» (далі — Закон № 22/98-ВР). Зокрема, це: вчинення дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та невідкупності судових органів; незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї; умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом; порушення морально-етичних принципів поведінки судді.

Порівняння цих підстав для звільнення судді з посади з підставами дисциплінарної відповідальності, передбаченими ст. 83 Закону № 2453-VI, свідчить про те, що вони багато в чому схожі. Наприклад, у них ідеться про порушення строків розгляду справи, про упередженість та необ'єктивність, про порушення правил суддівської етики тощо.

Про той факт, що підстави для звільнення судді й підстави для притягнення його до дисциплінарної відповідальності кореспондуються між собою, свідчить і те, що відповідно до ст. 32 Закону № 22/98-ВР, якщо в процесі розгляду питання про звільнення судді за обставин, передбачених пунктами 4—6 ст. 126 Конституції, тобто і про порушення суддею присяги, Вища Рада юстиції (далі —

⁵ Див.: Кобліков А.С. Юридическая этика. Учебник для вузов. — М., 2000. — С. 168.

⁶ Див.: Шаповал В.М. Юридична енциклопедія. — Т. 5. — К., 2003. — С. 137.

ВРЮ) дійде висновку про відсутність підстав для звільнення судді, проте вчинені ним дії можуть мати наслідком дисциплінарну відповідальність, ВРЮ може прийняти рішення про притягнення суддів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів до дисциплінарної відповідальності, а щодо інших суддів — про направлення матеріалів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі — ВККС).

За таких самих обставин відповідно до п. 5 ст. 87 Закону № 2453-VI за наслідками дисциплінарного провадження ВККС може прийняти рішення про направлення рекомендації до ВРЮ для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади за наявності для цього підстав.

Те, що питанням дисциплінарної відповідальності суддів займаються дві державні установи без чіткого і однозначного визначення їх компетенції, рано чи пізно призведе до конфлікту між ними, до різнобою в підходах, до конкуренції і, як наслідок, буде завдавати шкоду державі й судовій системі зокрема

Згідно з Висновком від 19 листопада 2002 р. № 3(2002) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість у кожній країні закон або базові правові положення, які застосовуються до суддів, повинні визначати в якнайточнішому формулюванні ті порушення, які можуть призвести до застосування дисциплінарних санкцій⁷.

Про те, що конкретні діяння, за які суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності, мають бути чітко визначені в законі, йдеться і в прийнятій у Лісабоні 10 липня 1998 р. Європейській Хартії про статус суддів⁸. На жаль, конкретні критерії розмежування діянь, як і самі діяння, у двох зазначених законах передбачені у надзвичайно узагальненому плані, тому їх оцінка залежить від позиції членів ВРЮ і ВККС.

Аналіз вимог законів про дисциплінарну відповідальність суддів та про відповідальність за порушення ними присяги свідчить про те, що це фактично один вид відповідальності, а саме — дисциплінарний, але залежно від визначених у законі критеріїв його реалізують дві державні

структури, що наділені різними повноваженнями. Зокрема, одна може оголосити догану, а друга — поставити питання про звільнення з посади.

ВККС має притягувати суддів до дисциплінарної відповідальності за недбале ставлення до виконання службових обов'язків та за умисні діяння невеликої та середньої тяжкості, а ВРЮ — за умисні грубі порушення закону.

За даними ВРЮ, за останні два роки вона прийняла рішення про необхідність звільнення з посад за порушення присяги 46 суддів. Серед них — один суддя Верховного Суду України, два судді апеляційних судів і 43 судді судів першої інстанції.

Під час вивчення цих рішень установлено, що підставами для звільнення суддів з посад були різні умисні грубі порушення закону, участь у рейдерських захопленнях підприємств, незаконне безпідставне зупинення дії рішень державних органів влади, допомога у незаконному захопленні житлових приміщень, майна та земельних ділянок, втручання у внутрішню організаційну діяльність підприємств, тяганина при розгляді справ, блокування діяльності підприємств, фальсифікація матеріалів справи тощо. Деякі судді звільнені з посад за неявку на роботу протягом тривалого часу (перебувають у розшуку).

На нашу думку, те, що питанням дисциплінарної відповідальності суддів займаються дві державні установи без чіткого і однозначного визначення їх компетенції, рано чи пізно призведе до конфлікту між ними, до різнобою в підходах, до конкуренції і, як наслідок, буде завдавати шкоду державі й судовій системі зокрема.

За діяння невеликої тяжкості в законі має бути попередження судді, як це практикується у розвинутих країнах світу. За діяння середньої тяжкості слід оголошувати догану, а за тяжкі діяння та неодноразові діяння середньої тяжкості — звільняти з посади

Тому, звичайно, треба, щоб питаннями дисциплінарної відповідальності суддів займався один державний орган. Але ми не прихильники того, щоб створювати ще якусь окрему державну структуру, оскільки це контрпродуктивно і не на часі для нашої економічної ситуації.

Підсумовуючи зазначене, зауважимо, що присяга судді відповідно до європейських стандартів має бути коротка і лаконічна. Відповідальність за порушення присяги судді слід передбачити лише за ідеального поєднання зі злочином. Звільнення з посади за порушення присяги як

⁷ Див.: Міжнародні стандарти у сфері судочинства. — К., 2010. — С. 55.

⁸ Див.: Там само. — С.137.

самостійну підставу необхідно виключити із Конституції та законів. Потрібно об'єднати підстави відповідальності суддів, передбачені в законах № 2453-VI та № 22/98-ВР, систематизувати їх та конкретизувати.

На сьогодні згідно з чинним законом і за діяння невеликої тяжкості, і за діяння середньої тяжкості, і за тяжкі діяння, якщо ВККС не знайде необхідності в такому випадку ініціювати звільнення судді з посади та направити матеріали до ВРЮ, передбачено одне стягнення — оголошення догани.

Цей підхід, на нашу думку, неправильний. Між діянням невеликої тяжкості і тяжким або особливо тяжким, за яке можливе звільнення з посади, велика різниця. Необхідно дотримуватись диференціації діянь і стягнень за них. Вважаємо, що за діяння невеликої тяжкості в законі має бути попередження судді, як це практикується у розвинутих країнах світу. За діяння середньої тяжкості слід оголошувати догану, а за тяжкі діяння та неодноразові діяння середньої тяжкості — звільняти з посади. Так, у США підставою для звільнення судді є аморальний вчинок або тяжкий злочин.

А.В. Шевченко,
здобувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка

Summary

The article focuses on analysis of introduction of the disciplinary inspectors judges institution. The author examines phases of establishing this institution, outlines obstacles of functioning of the service of disciplinary inspectors, and proposes to set up strict requirements for the candidates to assume these posts

Щодо питання про відповідальність судді в законі має бути передбачено обтяжуючі й пом'якшуючі відповідальність обставини. Не завжди за тяжке діяння суддя може бути звільнений із посади, як і не завжди за діяння середньої чи невеликої тяжкості йому може бути оголошена лише догана, оскільки слід враховувати, діяв він із прямим чи непрямим умислом, та безліч обставин, які обтяжують чи пом'якшують відповідальність.

Зазначені обставини свідчать про те, що в Україні потрібен кодекс відповідальності судді. У деяких країнах у виді стягнення за порушення закону суддю на певний строк відсторонюють від виконання обов'язків або зменшують заробітну плату. На нашу думку, Україна не повинна йти таким шляхом.

За умов, у яких перебуває суддя в Україні, це буде лише озлобляти його та спонукати до пошуку інших засобів існування. Необхідно створювати гідні умови для праці судді, робити все для того, щоб він дорожив своєю роботою. Покарання і заохочення судді мають перебувати у балансі та розумних межах.

Інститут дисциплінарних інспекторів: передумови становлення та основні засади функціонування

У зв'язку з проведенням судової реформи в Україні інститут дисциплінарних інспекторів викликає все більший інтерес як з боку наукової громади, європейського співтовариства, так і з боку громадян України, а також безпосередньо самих представників судової влади.

Заради справедливості слід зазначити, що пропозиції про необхідність створення в Україні служби дисциплінарних інспекторів неодноразово висловлювали як політики, так і вчені-правознавці. Проте між ними немає єдності в поглядах щодо місця і ролі цієї інституції у державі. Неоднозначною є і реакція суспільства.

Так, у п. 69 Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів і незмінюваність суддів зазначено, що в окремих країнах існує система судових інспекторів. У зв'язку з цим Консультативна рада європейських суддів наголошувала, що ця інституція не повинна використовуватися на шкоду незалежності суддів.

Становлення цього інституту у новітній історії України розпочалося ще з прийняття Концепції вдосконалення судівництва для утвер-

дження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006.

Так, для побудови ефективної системи правосуддя одним із заходів неодноразово пропонувалося удосконалити систему дисциплінарної відповідальності суддів, у тому числі шляхом запровадження інституту дисциплінарних інспекторів, які діятимуть на постійній основі.

Для реалізації положень Концепції Президент України 27 грудня 2006 р. подав до Верховної Ради України законопроекти «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» і «Про внесення змін до Закону України «Про статус суддів», якими зазначені закони запропоновано викласти у новій редакції. Комітет Верховної Ради України з питань правосуддя 21 лютого 2007 р. рекомендував ці законопроекти для ухвалення на сесійному засіданні парламенту в першому читанні.

Для побудови ефективної системи правосуддя одним із заходів неодноразово пропонувалося удосконалити систему дисциплінарної відповідальності суддів, у тому числі шляхом запровадження інституту дисциплінарних інспекторів, які діятимуть на постійній основі

У цих актах передбачалося створення служби дисциплінарних інспекторів, що викликало в суспільстві неоднозначну реакцію, насамперед з боку суддів, оскільки створення такої інституції судді розцінюють як спробу посилити залежність судової системи від виконавчої влади.

Відповідно до Концепції та зазначених законопроектів планувалося, що судові інспектори повинні діяти при Дисциплінарній комісії суддів України (далі — ДКСУ) і за дорученням цього органу здійснювати перевірку наявності підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності лише суддів місцевих та апеляційних судів. Представники судової влади обґрунтовували необхідність існування такої інституції також у складі Вищої ради юстиції, Верховного Суду України. У Концепції та зазначених законопроектах основну роль у дисциплінарному провадженні щодо суддів відводили ДКСУ.

Міністерство юстиції України у 2009 р. розробило проект Закону «Про вдосконалення механізму притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та покращення ефективності функціонування судової влади»¹, яким передбачався зовсім інший підхід як до створення служби

дисциплінарних інспекторів, так і до правового статусу такого інституту. Зокрема, проектом Закону також передбачалося створення інституту дисциплінарних інспекторів, які перевірятимуть факти порушення суддями закону та здійснюватимуть всі процедурні дії з підготовки матеріалів для розгляду ДКСУ.

Службу дисциплінарних інспекторів пропонували створити як урядовий орган, який діятиме при Міністерстві юстиції України. Необхідність такої служби при цьому міністерстві пояснювалася тим, що відповідно до конституційних засад розподілу компетенції між органами державної влади в Україні функція переслідування за порушення вимог закону та проведення у зв'язку з цим відповідних дій для з'ясування всіх обставин притаманна органу виконавчої влади.

Планувалося, що запровадження зазначеного підходу унеможливить зосередження в одних руках таких функцій, як перевірка фактів дисциплінарних проступків суддів і вирішення питання про притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Розгляд матеріалів та заслуховування пояснень суддів передбачався на засадах змагальності, а самі судді мали б достатньо можливостей для захисту.

Однак законопроект так і не було подано на розгляд Кабінету Міністрів України і, відповідно, до Верховної Ради України.

У попередніх редакціях законопроектів також пропонувалося у системі судоустрою створити постійно діючу ДКСУ для суддів місцевих та апеляційних судів, а також запровадити службу судових інспекторів для перевірки наявності підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів цих судів.

За проектом Міністерства юстиції питаннями дисциплінарної відповідальності усіх суддів повинні були займатися 15 членів ДКСУ і судові інспектори із розрахунку один інспектор на 200 суддів.

З огляду на викладене ще на перших етапах обговорення цього законопроекту виникали запитання: чи зможе ДКСУ з такою організаційною структурою, кількістю її членів і судових інспекторів якісно виконувати поставлене перед нею завдання? Чи зможе така кількість судових інспекторів забезпечити перевірку наявності підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності в масштабах України?

Тобто неможливість провести кваліфіковану перевірку кожного звернення у зв'язку з не-

¹ Див.: <http://www.minjust.gov.ua/0/24103>

ликою чисельністю як членів ДКСУ, так і самих дисциплінарних інспекторів та територіальною неможливістю здійснити належний розгляд скарг на дії судді вже на попередньому етапі обговорення судової реформи викликало серйозні суперечки.

Діяльність ДКСУ на постійній основі та створення її секретаріату також була дискусійною, оскільки це потребувало значних бюджетних коштів, тоді як існуючі на той час кваліфікаційні комісії діяли на добровільних засадах і загалом успішно справлялися з поставленими завданнями.

Прийнятий Закон від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» кардинально змінив підходи як до самого реформування судової системи, так і безпосередньо до становлення інституту дисциплінарних інспекторів. Так, ідея створення ДКСУ, передбачена у попередніх редакціях законопроекту, повністю відкинута

Після трирічних консультацій, проведених круглих столів з приводу судової реформи, прийняття Постанови Верховної Ради України від 27 червня 2007 р. № 1248-V «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан правосуддя в Україні», Президент України подав проект Закону «Про судоустрій і статус суддів», який після численних поправок та пропозицій було прийнято 7 липня 2010 р.

Прийнятий Закон від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон № 2453-VI) кардинально змінив підходи як до самого реформування судової системи, так і безпосередньо до становлення інституту дисциплінарних інспекторів. Так, ідея створення ДКСУ, передбачена у попередніх редакціях законопроекту, повністю відкинута.

Законом № 2453-VI встановлено, що дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють: 1) Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі — ВККСУ) — щодо суддів місцевих та апеляційних судів; 2) Вища рада юстиції — щодо суддів вищих спеціалізованих судів та суддів Верховного Суду України.

Статтею 90 Закону № 2453-VI передбачено, що ВККСУ є постійно діючим органом у системі судоустрою України. Порядок роботи цієї Комісії визначається її регламентом, прийнятим більшістю від загального складу ВККСУ.

Крім інших, передбачених Законом № 2453-VI повноважень, ВККСУ розглядає заяви та повідомлення про дисциплінарну відповідальність суд-

дів місцевих та апеляційних судів та за наявності підстав порушує дисциплінарні справи і здійснює дисциплінарне провадження.

Для проведення перевірки даних щодо наявності підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у ВККСУ діє автоматизована система визначення члена цієї Комісії, який проводитиме таку перевірку. Положення про автоматизовану систему визначення члена ВККСУ затверджується Радою суддів України за погодженням з Державною судовою адміністрацією України (ч. 3 ст. 94 Закону № 2453-VI).

Статтею 98 цього Закону встановлено, що з метою здійснення членами ВККСУ належної перевірки наявності підстав для притягнення суддів місцевих та апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності діє служба дисциплінарних інспекторів, до складу якої входять тридцять три дисциплінарних інспектори. За кожним членом ВККСУ закріплюється три дисциплінарних інспектори.

Дисциплінарні інспектори призначаються на посаду та звільняються з посади головою ВККСУ за пропозицією відповідного члена цієї Комісії.

Крім інших, передбачених Законом № 2453-VI повноважень, ВККСУ розглядає заяви та повідомлення про дисциплінарну відповідальність суддів місцевих та апеляційних судів та за наявності підстав порушує дисциплінарні справи і здійснює дисциплінарне провадження

Розмір заробітної плати дисциплінарних інспекторів, їх побутове забезпечення і рівень соціального захисту визначаються Законом від 16 грудня 1993 р. № 3723-XII «Про державну службу», іншими нормативно-правовими актами і не можуть бути меншими, ніж у відповідних категорій державних службовців апаратів центральних органів виконавчої влади. Єдиною статтею Закону № 2453-VI, яка регулює повноваження дисциплінарних інспекторів, є ст. 99, якою передбачено, що дисциплінарні інспектори за дорученням члена ВККСУ попередньо аналізують заяви та повідомлення про неправомірні дії суддів з метою виявлення підстав для відкриття дисциплінарних справ та здійснення перевірок; готують проекти висновків про наявність підстав для притягнення суддів місцевих та апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності; виконують інші доручення члена Комісії в ході дисциплінарного провадження відповідно до цього Закону.

З приводу статусу дисциплінарного інспектора слід зауважити, що відповідно до розпо-

рядження Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 2065-р «Про віднесення посад керівних працівників та спеціалістів секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до відповідних категорій посад державних службовців» дисциплінарних інспекторів було віднесено до третьої категорії державних службовців, отже, тільки з цього нормативно-правового акта стає зрозумілим, що ці особи повинні відповідати принаймні вимогам, які висуваються до державного службовця та виконувати відповідні обов'язки державного службовця.

Статус та повноваження дисциплінарних інспекторів визначаються ст. 99 Закону № 2453-VI та Положенням, яке затверджується Комісією

Регламентом щодо порядку роботи ВККСУ і процедури розгляду питань, віднесених до її компетенції Законом № 2453-VI та іншими нормативно-правовими актами, встановлено², що за дорученням члена Комісії заяви та повідомлення про неправомірні дії суддів попередньо аналізує дисциплінарний інспектор, який надає консультаційну допомогу, готує проекти висновків та виконує інші доручення члена Комісії. Статус та повноваження дисциплінарних інспекторів визначаються ст. 99 Закону № 2453-VI та Положенням, яке затверджується Комісією.

Поки що проект такого положення розглядався лише на семінарах, присвячених темі «Практичні аспекти притягнення судді до дисциплінарної відповідальності», які відбулися 7—9 липня 2011 р. у м. Кам'янець-Подільському Хмельницької області та 9—10 грудня 2011 р. в с. Татарів Івано-Франківській області за підтримки проекту United States Agency International Development (USAID) «Україна: верховенство права».

Необхідність проведення таких заходів викликана потребою з'ясувати стан справ у ВККСУ щодо: процедури здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів; проектів документів, які регулюють процес притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; шляхів впровадження у діяльність ВККСУ сучасних інформаційних технологій та стандартизованих документів для вдосконалення та підвищення ефективності вирішення питання про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; ознайомлення членів і працівників секретаріату Комісії з іноземним досвідом організації роботи органу, уповноваженого розглядати пи-

тання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та вироблення концептуальних засад проведення конкурсу на заміщення вакантної посади судді.

Учасники семінарів також обговорили проекти положень про порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів місцевих та апеляційних судів та про службу дисциплінарних інспекторів ВККСУ.

Так, проектом Положення про службу дисциплінарних інспекторів ВККСУ передбачено, що служба дисциплінарних інспекторів є патронатною службою членів Комісії, яка діє для здійснення членами Комісії належної перевірки наявності підстав для притягнення суддів місцевих та апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності.

За кожним членом ВККСУ кваліфікаційної комісії суддів України закріплюється три дисциплінарних інспектори, які призначаються на посаду та звільняються з посади головою Комісії за пропозицією відповідного члена Комісії.

Дисциплінарним інспектором може бути призначений громадянин України, який має досвід роботи на посадах судді, слідчого чи прокурора або адвокатом не менше п'яти років. Претендент на посаду дисциплінарного інспектора, який не працював суддею, перед призначенням має успішно скласти кваліфікаційний іспит, який передбачено для претендентів на посаду судді. Вважається успішно складеним кваліфікаційний іспит, якщо претендент набрав не менше 80 % з максимально можливих балів.

Дисциплінарним інспектором може бути призначений громадянин України, який має досвід роботи на посадах судді, слідчого чи прокурора або адвокатом не менше п'яти років. Претендент на посаду дисциплінарного інспектора, який не працював суддею, перед призначенням має успішно скласти кваліфікаційний іспит, який передбачено для претендентів на посаду судді

Призначення на посаду дисциплінарного інспектора здійснюється головою ВККСУ за поданням (письмовою пропозицією) відповідного члена Комісії. Для добору на посаду дисциплінарного інспектора член Комісії має право організувати конкурс.

Як вбачається із запропонованого на обговорення проекту Положення, перевага на посаду дисциплінарного інспектора надається претенденту, який має п'ятирічний досвід роботи на посаді судді. Такий претендент звільняється від складання кваліфікаційного іспиту.

² Див.: <http://vkksu.gov.ua/ua/about/reglament-vkks-ukraini>

Положенням закріпленні основні повноваження дисциплінарного інспектора, його права та обов'язки. У ньому також врегульоване питання про самовідвід дисциплінарного інспектора або про його відвід, що заявлений під час засідання Комісії, яке вирішується за правилами, що регулюють самовідвід (відвід) члена Комісії. Положенням закріплені соціальні гарантії дисциплінарних інспекторів, передбачені види заохочення, дисциплінарного стягнення, порядок звільнення.

Першочерговим питанням, яке повинно бути вирішене для становлення незалежного і неупередженого інституту дисциплінарних інспекторів, є встановлення обов'язкових критеріїв для визначення осіб, яких призначатимуть на ці посади, таких, як наявність вищої юридичної освіти, а також моральних якостей і рис характеру, які в сукупності свідчать про те, що особа є сумлінною та об'єктивно розглядатиме справи

Водночас, на нашу думку, Положення про службу дисциплінарних інспекторів не вирішить проблеми встановлення обов'язкових вимог до претендента на посаду дисциплінарного інспектора, тим більше такі вимоги повинні бути врегульовані на рівні прийняття або окремого закону щодо правового статусу дисциплінарного інспектора та його повноважень, або хоча б шляхом внесення до чинного Закону № 2453-VI окремого розділу, присвяченого особливостям статусу дисциплінарного інспектора.

Така позиція зумовлена важливістю завдань, які покладаються на дисциплінарного інспектора, та суспільною значимістю виконуваних ним функцій.

Слід зазначити, що першочерговим питанням, яке повинно бути вирішене для становлення незалежного і неупередженого інституту дисциплінарних інспекторів, є встановлення обов'язкових критеріїв для визначення осіб, яких призначатимуть на ці посади, таких, як наявність вищої юридичної освіти, а також моральних якостей і рис характеру, які в сукупності свідчать про те, що особа є сумлінною та об'єктивно розглядатиме справи. Важливо також забезпечити уникнення конфлікту між попередньою професійною діяльністю та діяльністю, пов'язаною зі збором інформації щодо суддів, з якими дисциплінарні інспектори вже «зустрічались», наприклад, як представники в судових процесах, і мають підстави для суб'єктивної оцінки.

Необхідно, зокрема, встановити більш жорсткі вимоги до професійної підготовки дисциплі-

нарного інспектора, а саме: передбачити не тільки наявність юридичної освіти, а й фактичного стажу юридичної роботи; бажано щоб дисциплінарними інспекторами були або судді у відставці, або колишні працівники суду, тобто особи, які мають уявлення як про процесуальну діяльність суду та суддів, так і про внутрішню організацію роботи судів.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за необхідне відмітити, що первинна ідея про створення окремого органу, який вирішуватиме питання дисциплінарної відповідальності суддів, була набагато ефективнішою. Однак вона викликає багато зауважень і, як зазначалося, була повністю відкинута у Законі № 2453-VI.

Зокрема, голова ВККСУ в інтерв'ю газеті «Закон і Бізнес» зазначив: «Створення ще одного органу в системі судоустрою не сприяло б системним підходам і відповідальності колегіального складу за прийняті рішення. Адже в тому-то й логіка, щоб покласти відповідальність за прийняття рішення про рекомендацію відповідного кандидата на посаду судді на орган, який у подальшому розглядатиме справу цього ж судді про дисциплінарне правопорушення»³.

Однак надмірна централізація органів, що здійснюватимуть дисциплінарне провадження стосовно суддів та їх повноважень, у поєднанні з тим, що більшість їх складу становитимуть судді, рішення яких зможе оскаржити лише суддя, який притягається до дисциплінарної відповідальності, неодмінно викличе такі негативні явища в їх роботі, як корпоративність, покровительство, протекціонізм, корупцію, хабарництво.

Оскільки на нинішньому етапі розвитку української державності така незалежна структура, як ДКСУ поки що не створена, необхідним є хоча б вдосконалення статусу існуючого інституту дисциплінарних інспекторів при ВККСУ. Зокрема, цей інститут хоча і функціонує при ВККСУ, повинен мати статус дещо незалежний від членів цієї Комісії

Вважаємо, що ДКСУ та судові інспектори повинні мати дещо інший правовий статус. Кожна з цих інституцій має бути автономною структурою і виконувати в дисциплінарному провадженні властиві лише їй функції. Насамперед судові інспектори повинні призначатися не самою ВККСУ, а законодавчою і виконавчою владою, ор-

³ Ігор Самсін: «Нині ВККС — орган, який відповідає за професійність суддівського корпусу і його авторитет у суспільстві» // Закон і Бізнес. — № 6 (993), 05.02–11.02.2011.

ганами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, з'їздами вчених-юристів з тих осіб, які мають юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менше десяти років.

З огляду на це, оскільки на нинішньому етапі розвитку української державності така незалежна структура, як ДКСУ поки що не створена, необхідним є хоча б вдосконалення статусу існуючого інституту дисциплінарних інспекторів при ВККСУ. Зокрема, цей інститут хоча і функціонує при ВККСУ, повинен мати статус дещо незалежний від членів цієї Комісії. Тобто така служба не повинна бути патронатною, інспектор повинен призначатися рішенням Комісії після складення відповідного іспиту.

Для забезпечення незалежності у діяльності інституту дисциплінарних інспекторів і, як наслідок, — поліпшення процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, пропонуємо розд. VI Закону № 2453-VI доповнити окремою гл. 3 «Служба дисциплінарних інспекторів».

«Глава 3. Служба дисциплінарних інспекторів»

Стаття 99. Статус служби дисциплінарних інспекторів

1. Служба дисциплінарних інспекторів є постійно діючою службою, завдання якої — забезпечення здійснення членами Комісії належної перевірки наявності підстав для притягнення суддів місцевих та апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності.

2. За кожним членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України закріплюється три дисциплінарних інспектори, які призначаються на посаду та звільняються з посади рішенням Комісії після складення відповідного кваліфікаційного іспиту строком на шість років.

3. Діяльність служби дисциплінарних інспекторів регулюється цим Законом, Регламентом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Положенням про службу дисциплінарних інспекторів, іншими нормативно-правовими актами України.

Стаття 99¹. Вимоги до дисциплінарного інспектора

1. Дисциплінарним інспектором може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, досвід роботи на посадах судді, слідчого, прокурора або адвоката не менше п'яти років при зазальному юридичному стажі не менше десяти років. Претендент на посаду дисциплінарного інспектора, який не працював суддею, перед призначенням має успішно скласти кваліфікаційний іспит, який передбачено для претендентів на посаду судді. Успішним вважається складання кваліфікаційного іспиту, якщо претен-

дент набрав не менше 80 % з максимально можливих балів.

Стаття 99². Повноваження дисциплінарного інспектора

1. Дисциплінарний інспектор:

1) попередньо вивчає та аналізує заяви (скарги) щодо неналежної поведінки судді та за наявності підстав може запропонувати заявнику виправити недоліки заяви (скарги);

2) готує проекти рішень відповідного члена Комісії;

3) за дорученням відповідного члена Комісії вчиняє дії для перевірки відомостей, зазначених у заяві (скарзі) щодо неналежної поведінки судді;

4) готує проект висновку відповідного члена Комісії за результатами перевірки;

5) за дорученням відповідного члена Комісії бере участь у засіданнях Комісії стосовно розгляду питання щодо відкриття дисциплінарної справи;

6) виконує інші доручення відповідного члена Комісії в межах дисциплінарного провадження.

2. При здійсненні своїх повноважень дисциплінарний інспектор за письмовим дорученням відповідного члена Комісії має право:

1) ознайомлюватися в суді з матеріалами судових справ, робити з них копії;

2) брати пояснення у судді, щодо якого було подано скаргу (заяву), додаткові пояснення у заявника;

3) опитувати суддів та інших осіб, яким відомі обставини поведінки судді;

4) отримувати за письмовим запитом від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадян та їх об'єднань необхідну для проведення перевірки інформацію, у тому числі залучати за рахунок Комісії експертів для проведення експертизи;

5) оглядати місце події, переглядати та прослуховувати відео-, аудіозаписи, ознайомлюватися з іншими матеріалами, що можуть бути доказами неналежної поведінки судді;

6) протоколювати свої дії, у тому числі за потреби використовувати відео- та аудіо запис;

7) відмовитися від виконання доручення члена Комісії, якщо воно не відповідає закону.

3. Дисциплінарний інспектор відповідного члена Комісії зобов'язаний:

1) ввічливо, тактовно і з повагою ставитися до кожної особи, залученої до дисциплінарного провадження, а до суддів — також з повагою до їхньої незалежності;

2) за вимогою пред'являти письмове доручення члена Комісії, на підставі якого діє дисциплінарний інспектор;

3) дотримуватися вимог щодо забезпечення конфіденційності інформації, яка стала йому відома під час виконання повноважень;

4) не використовувати свої повноваження в цілях, які є несумісними з метою наданих повноважень;

5) письмово відмовитися від виконання доручення члена Комісії або заявити самовідвід, якщо дисциплінарний інспектор має особисту чи опосередковану заінтересованість у результатах дисциплінарного провадження.

4. Питання про самовідвід дисциплінарного інспектора або про його відвід, що заявлений під час засідання Комісії, вирішується нею за правилами, що регулюють самовідвід (відвід) члена Комісії.

Стаття 99³. Забезпечення діяльності служби дисциплінарних інспекторів

1. Порядок перебування на державній службі, розмір заробітної плати, гарантії соціального за-

хисту дисциплінарного інспектора визначаються Законом України «Про державну службу», Положенням про службу дисциплінарних інспекторів, іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 99⁴. Порядок звільнення та припинення повноважень дисциплінарного інспектора

1. Дисциплінарного інспектора може бути звільнено з посади на підставах, визначених Законом України «Про державну службу».

2. Припинення повноважень дисциплінарного інспектора відбувається у разі:

- 1) закінчення строку, на який його призначено;
- 2) подання ним заяви про припинення повноважень за власним бажанням;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього;
- 5) припинення його громадянства;
- 6) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 7) його смерті».

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ ОГОЛОШУЄ КОНКУРС

на заміщення вакантних посад державних службовців апарату Верховного Суду України:

- головного консультанта (коректора) відділу консультантів управління забезпечення діяльності Судової палати у кримінальних справах;
- головного консультанта сектору редагування та коректури документів управління документального забезпечення та контролю;
- головного спеціаліста сектору архівного діловодства управління документального забезпечення та контролю;

- головного консультанта (відповідального секретаря) відділу технічного опрацювання матеріалів управління забезпечення видавничої діяльності;
- головного консультанта сектору з інформаційного забезпечення офіційного веб-сайту Верховного Суду України прес-служби;
- головного консультанта прес-служби.

Основні вимоги до кандидатів:

- громадянство України;
- повна вища освіта відповідного професійного спрямування за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, спеціаліста;

- високий рівень професійної підготовки;
- досконале володіння державною мовою, знання основ діловодства;
- вміння працювати на комп'ютері.

Вимоги до стажу роботи кандидатів:

- ▶ на посаду головного консультанта відділу консультантів управління забезпечення діяльності Судової палати у кримінальних справах та головного консультанта сектору редагування та коректури документів управління документального забезпечення та контролю: стаж роботи за фахом на державній службі не менше трьох років або в інших установах, організаціях видавничої сфери на посадах коректора, редактора — не менше п'яти років;
- ▶ на посаду головного спеціаліста сектору архівного діловодства управління документального забезпечення та контролю: стаж роботи за фахом на державній службі не менше трьох років або в інших установах, організаціях на

- посадах архівного працівника не менше п'яти років;
- ▶ на посаду головного консультанта (відповідального секретаря) відділу технічного опрацювання матеріалів управління забезпечення видавничої діяльності: стаж роботи за фахом на державній службі не менше трьох років або в редакційно-видавничій, інформаційній (ЗМІ) сферах діяльності на посадах творчих працівників не менше п'яти років.
- ▶ на посади головних консультантів прес-служби: стаж роботи за фахом на державній службі не менше трьох років або в засобах масової інформації на посадах творчих працівників не менше п'яти років.

Для участі в конкурсі подаються документи:

- ▶ заява про участь у конкурсі, в якій зазначається про ознайомлення заявника зі встановленими законодавством обмеженнями щодо прийняття на державну службу та проходження державної служби;
- ▶ особова картка (форма П-2 ДС) з додатками;
- ▶ дві фотокартки розміром 4×6 см;
- ▶ копії документів про освіту, підвищення кваліфікації, присвоєння вченого звання, присудження наукового ступеня;
- ▶ декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового харак-

- теру за минулий рік за формою, передбаченою Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції»;
- ▶ копію документа, який посвідчує особу; медичну довідку про стан здоров'я за формою, затвердженою МОЗ;
- ▶ письмову згоду на проведення спеціальної перевірки;
- ▶ копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);
- ▶ довідку про допуск до державної таємниці (у разі його наявності).

Додаткова інформація розміщена на офіційному веб-сайті Верховного Суду України <http://www.scourt.gov.ua> та надається секретарем конкурсної комісії за тел. 253-9831 з 10 до 12 год.

Документи щодо участі в конкурсі приймаються з 10 до 12 год. протягом 30 календарних днів від дня опублікування оголошення за адресою:

01043, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 8

І.Л. Самсін,
голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України,
суддя Верховного Суду
України,
заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук

Summary
The possibility to apply the construction of an obligation in tax relations is examined in the article. It is proven that the category of an obligation cannot be monopolized by the civil law. The author regards features of tax obligation such as: grounds of origin, unique mechanism of mutual rights and duties of the Government and the Taxpayer, subjective tax duty as an element of the obligation. It is also formulated the author's definition of tax obligation

Зобов'язання: родове чи галузеве поняття (податково-правовий аспект)?

В Україні як незалежній державі значна увага в науково-правових дослідженнях приділяється визначенню та переосмисленню вихідних правових категорій. Це пояснюється тим, що в нових соціально-економічних умовах постала потреба адекватного регулювання суспільних відносин. Крім того, за 20 років незалежності України в судовій сфері було проведено чимало реформ та прийнято законодавчих актів, тому, на перший погляд, нагальної необхідності в новому правовому інструментарії немає. Проте цього поки що не можна сказати про податкове право.

Коли в інших сферах уже не лише діють основні нормативні акти регулювання (кодифіковані акти або закони), а й напрацьована відносно усталена законодавча база, податкове регулювання, а з ним і фінансове в цілому, ще тільки розвиваються

Розвиток податкового права в Україні має певні особливості. По-перше, відносини зі сплати податків і зборів є дуже широкою й динамічною сферою, що зазнала останнім часом великих змін. По-друге, Податковий кодекс (далі — ПК) України набрав чинності лише з 1 січня 2011 р., і це, безумовно, стало найбільшою зміною податкового законодавства за останні роки.

Коли в інших сферах уже не лише діють основні нормативні акти регулювання (кодифіковані акти або закони), а й напрацьована відносно усталена законодавча база, податкове регулювання, а з ним і фінансове в цілому, ще тільки розвиваються. Не дивно, що в умовах бурхливого розвитку держави постала проблема формування та переосмислення не тільки категоріального апарату, а й фундаментальних положень, зміни поглядів про фінансово-правові категорії, вироблені наукою. Одним із них є уявлення про податкове зобов'язання.

Тривалий час в юридичній науці панувала думка про неприпустимість застосування зазначеної категорії в податково-правовому регулюванні як суто цивільно-правової. Наведена точка зору залишається домінуючою в науці податкового права. Роз'яснити це питання мав ПК України, але з його прийняттям підстав дискутувати стало, здається, ще більше — в Кодексі використовуються обидві категорії.

При цьому, згідно зі ст. 36 ПК України податковим обов'язком визнається обов'язок платника податку обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені цим Кодексом або законами з питань митної справи.

С.Г. Пепеляєв зазначає, що податкове зобов'язання має всі ознаки зобов'язання, розроблені для нього цивільно-правовою наукою. Вчений висловив думку про те, що податкове право, як і цивільне, регулює відносини, пов'язані з розподілом благ, і у зв'язку з цим податкове законодавство запозичує цивілістичний техніко-юридичний інструментарій, необхідний для створення чіткої та стрункої системи оподаткування, що відповідає потребам сучасного суспільства

Разом з тим у гл. 4 ПК України досить активно використовуються поняття «податкове зобов'язання» та «грошове зобов'язання», але для позначення сум, що підлягають сплаті платником податку. Не вдаючись до детального аналізу положень податкового законодавства, зазначимо в цілому, що ми не погоджуємося з таким визначенням та використанням вказаних категорій. При цьому ми не можемо однозначно приєднатися й до усталених наукових позицій із зазначеного питання.

Багато науковців є прихильниками концепції податкового зобов'язання¹. Так, М.В. Карасьова підводить під податкове й цивільне зобов'язання економічне підґрунтя й зазначає, що податкові правовідносини є зобов'язальними, що зумовлено змінами структури власності та потребами економічного обороту². С.Г. Пепеляєв стверджує, що податкове зобов'язання має всі ознаки зобов'язання, розроблені для нього цивільно-правовою наукою³. Вчений висловив думку про те, що податкове право, як і цивільне, регулює відносини, пов'язані з розподілом благ, і у зв'язку з цим податкове законодавство запозичує цивілістичний техніко-юридичний інструментарій, необхідний для створення чіткої та стрункої системи оподаткування, що відповідає потребам сучасного суспільства⁴. Ми погоджуємося з наведеною думкою. Незважаючи на те, що поняття «зобов'язання» є традиційно цивільно-правовим, податкові та цивільні правовідносини мають економічну спільність. Поняття

«податкове зобов'язання» не підміняє поняття «цивільно-правове зобов'язання», а дає змогу найбільш точно відобразити специфіку та економічний зміст податкових відносин.

Казахський вчений Є.В. Порохов не тільки вважає за доцільне використовувати термін «зобов'язання» в податковому праві, а й вводить поняття «склад податкового зобов'язання», до якого входять: суб'єкти податкового зобов'язання, об'єкт податкового зобов'язання і зміст податкового зобов'язання⁵. Крім того, концепція податкового зобов'язання відображена й у ПК Республіки Казахстан. Так, у ст. 24 Закону цієї країни «Про податки та інші обов'язкові платежі до бюджетів» (Податковий кодекс) податкове зобов'язання визначено як зобов'язання платника податків перед державою, що виникає відповідно до податкового законодавства, на підставі якого платник податків зобов'язаний стати на реєстраційний облік у податковому органі, визначати об'єкти оподаткування й об'єкти, пов'язані з оподаткуванням, обчислювати податки та інші обов'язкові платежі до бюджету, складати податкову звітність, представляти її в установлені терміни та сплачувати податки й інші обов'язкові платежі до бюджету⁶.

Особливої уваги заслуговує позиція Д.В. Вінницького, який розглядає податкове право Російської Федерації як самостійну галузь права. При цьому податковому зобов'язанню він відводить місце підгалузі в системі податкового права й називає її «податкове зобов'язальне право»⁷. На цьому російський вчений не зупиняється й виокремлює в зазначеній підгалузі загальну і особливу частини, а також свій предмет. Останнім Д.В. Вінницький вважає відносні організаційно-майнові відносини активного типу, забезпечені майновими санкціями, що складаються між публічно-територіальними утвореннями (фіском) та платниками податків (податковими агентами, платниками зборів, банками), тобто фіскальними боржниками⁸. Така деталізація податкових правовідносин, на нашу думку, зайва, та й навряд чи можна погодитися ще з деякими висновками автора. Зокрема, не зовсім зрозуміла природа «відносних відносин», яку обґрунтовує автор. Крім того, викликає

¹ Див., напр.: Вінницький Д. В. Налоговое обязательство и система налогового обязательства // Законодательство. — 2003. — № 7. — С. 22—32; Карасева М. В. Финансовое правоотношение. — М., 2001. — С. 272—283; Налоговое право: Учебник / Под ред. С. Г. Пепеляева. — М., 2003. — С. 147, 148; Порохов Е. В. Теория налоговых обязательств. — Алматы, 2001. — С. 78—155; Цинделиани И. А. Налоговое обязательство в системе налогового права России // Финансовое право. — 2005. — № 9.

² Див.: Карасева М. В. Знач. праця. — С. 271—283.

³ Див.: Налоговое право: Учебник / Под ред. С. Г. Пепеляева. — С. 147, 148.

⁴ Див.: Пепеляев С. Г. О налоговых правоотношениях // Налоговый эксперт. — 2001. — № 4. — С. 12.

⁵ Див.: Порохов Е. В. Знач. праця. — С. 78—155.

⁶ Див.: Закон Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» (Налоговый кодекс). — Алматы, 2001. — 236 с.

⁷ Див.: Вінницький Д. В. Российское налоговое право: проблемы теории и практики. — СПб., 2003. — С. 300—305.

⁸ Там само.

здивування поділ зобов'язаних осіб на податкових агентів, платників зборів та банки. Незрозуміло, за яким критерієм він відбувався та з якою метою. На нашу думку, будь-яка наука, у тому числі й податково-правова, не може розвиватися без інновацій та принципово нових концепцій, але ми вважаємо, що перетворювати пошук останніх на самоціль не слід.

Як ми вже зазначали, на сьогодні концепція податкового зобов'язання не є загальноприйнятною. Один із активних критиків використання категорії «зобов'язання» в податково-правовому регулюванні М.П. Кучерявенко зазначає: «Вбачається не зовсім точним застосування поняття «зобов'язання» у відносинах, що регулюються імперативними нормами. Зобов'язання характерне для договірних відносин, у яких використовуються диспозитивні методи, які розвиваються в умовах рівності суб'єктів. Податкові відносини будуються на принципах влади й підпорядкування, регулюються шляхом владних приписів з боку держави. Тому навряд чи зобов'язання може відображати природу комплексу обов'язків платника податків, що мають безумовний і першочерговий характер»⁹. На думку О.А. Ногіної, використання терміна «податкове зобов'язання» призвело б до непотрібних ремінісценцій з галузі цивільного права¹⁰. «Розглядаючи поняття «податковий обов'язок», необхідно підкреслити, що йдеться про обов'язок, а не зобов'язання, — пише А.О. Храбров. — Ось чому зручніше використовувати поняття «податковий обов'язок» як реалізацію чіткого імперативного веління з боку держави, аніж «податкове зобов'язання», що передбачає своєрідну відповідну рівність зобов'язаної й уповноваженої сторони»¹¹.

Таким чином, основними аргументами проти використання терміна «податкове зобов'язання» є:

1) цивільно-правова природа зобов'язальних відносин і, як наслідок, —

2) неможливість застосування моделі зобов'язання у відносинах, що засновані на імперативному регулюванні.

На нашу думку, категорія «зобов'язання» не може бути монополією лише цивільного права,

⁹ Податковий кодекс України: постатейний коментар: У 2 ч. / В.В. Білує, Л.К. Воронова, О.О. Головашевич та ін.; за ред. М.П. Кучерявенка. — Х., 2011. — Ч. 1. — С. 316, 317.

¹⁰ Див.: Ногіна О.А. Порядок исполнения налоговой обязанности // Кустова М.В., Ногіна О.А., Шевелева Н.А. Налоговое право России. Общая часть: Учебник / Отв. ред. Н.А. Шевелева. — М., 2001. — С. 172.

¹¹ Храбров А.О. Правове регулювання виникнення, зміни і припинення податкового обов'язку: Дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2004. — С. 26.

як і не може повністю виключатися його використання в інших галузях. Слід погодитися, що жодна галузь права не може існувати як замкнена система — вона розвивається разом із суспільством, і, природно, зазнає впливу інших галузей права¹². Таким чином, правова категорія «зобов'язання» стала міжгалузевою. Дійсно, запозичення не означає регулювання публічних правовідносин цивільно-правовими нормами. Навпаки, техніко-юридичні прийоми, правові категорії, які до цього використовувалися тільки в цивільному праві, набувають певних особливостей, що дозволяє їх використовувати як міжгалузеві категорії¹³.

Концепція правовідношення податкового зобов'язання цілком відповідає природі відносин між платником та державою в особі уповноважених органів. З огляду на центральну роль відносин податкового зобов'язання у податково-правовому регулюванні, це зобов'язання має розглядатися і як інститут податкового права (податкове зобов'язальне право), який, хоч і має витоки в цивільному праві, характеризується набором специфічних ознак, притаманних податково-правовому регулюванню

Г.Ф. Шершеневич зазначає, що саме слово «зобов'язання» вживається у різних значеннях: а) в сенсі обов'язку пасивного суб'єкта; б) в сенсі права активного суб'єкта; с) в сенсі всього юридичного відношення; d) в сенсі акта, що посвідчує існування такого відношення. При цьому вчений визначав зобов'язання як таке юридичне відношення, з якого виявляється право однієї особи на певну дію іншої визначеної особи¹⁴.

Використання зобов'язання як правової форми для відносин, що не регулюються цивільним законодавством, пов'язане з певним перетворенням цієї форми, появою специфічних ознак, які дозволяють відмежовувати публічні зобов'язання від цивільно-правових. На нашу думку, в цілому слід погодитися з визначенням зобов'язання як міжгалузевої категорії, яку наводить І.С. Полищук: це майнове правовідношення, в рамках якого боржник зобов'язаний вчинити певні дії на користь кредитора, а останній має право вимагати виконання цих обов'язків боржником¹⁵.

Як убачається, саме концепція правовідношення податкового зобов'язання цілком

¹² Див.: Цинделиани И.А. Знач. праця.

¹³ Див.: Полищук И.С. Понятие и признаки налогового обязательства // Современное право. — 2007. — № 7. — С. 13.

¹⁴ Див.: Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). — М., 1995. — С. 266.

¹⁵ Див.: Полищук И.С. Правовая категория «налоговое обязательство»: возможность и необходимость использования в российском праве. — <http://naloglib.net/024/pravovaya-kategoriya-nalogovoe-obyazatelstvo-vozmozhnost-i-neobkhodimost-ispolzovaniya-v-rossiis?page=0/0>

відповідає природі відносин між платником та державою в особі уповноважених органів. З огляду на центральну роль відносин податкового зобов'язання у податково-правовому регулюванні, це зобов'язання має розглядатися і як інститут податкового права (податкове зобов'язальне право), який, хоч і має витоки в цивільному праві, характеризується набором специфічних ознак, притаманних податково-правовому регулюванню.

Відповідно до цих ознак податкове зобов'язання:

1) випливає з однозначного імперативного веління держави. Податкове зобов'язання, на відміну від цивільно-правового, засноване на імперативному регулюванні і здійснюється за допомогою механізмів державного примусу. Кожен, хто згідно з вимогами закону зобов'язаний вчинити певні дії, пов'язані зі сплатою податків, повинен їх вчинити на підставі владного веління держави;

2) передбачає своєрідний механізм взаємності прав та обов'язків держави і платника податків. Виконання зобов'язання з боку платника покладає на державу обов'язок використати зібрані кошти за призначенням. При цьому, на відміну від цивільно-правового зобов'язання, зазначені взаємні обов'язки не встановлюються у межах одного правовідношення. Скоріше тут можна говорити про «непрямий» зворотний зв'язок прав і обов'язків, який реалізується через інститут державних видатків. Цей інститут регулює відносини використання коштів бюджетів для забезпечення функціонування держави, підтримання належного рівня освіти, охорони здоров'я та здійснення інших державних функцій;

3) має своїм елементом суб'єктивний податковий обов'язок. Елементами правовідношення є права та обов'язки їх учасників. Відповідно, комплекс обов'язків платника в цілому може бути описаний як елемент змісту правовідношення податкового зобов'язання.

У зв'язку з останнім слід звернути увагу на усталену модель «триєдиного» податкового обов'язку.

Так, М.П. Кучерявенко зазначає, що податковий обов'язок має складну структуру: «сплата податку являє собою реалізацію основного обов'язку платника податків і може бути розглянута як податковий обов'язок у вузькому розумінні. Виходячи з цього, можна зробити

висновок, що податковий обов'язок у широкому розумінні включає:

- 1) обов'язок з ведення податкового обліку;
- 2) обов'язок зі сплати податків і зборів;
- 3) обов'язок з податкової звітності.

Кожен із цих різновидів податкового обов'язку може бути розглянутий досить детально»¹⁶.

Проте щодо наведеного виникає ряд питань. Насамперед, вчений спочатку зазначає, що розмежовує податковий обов'язок у широкому розумінні, включає податковий обов'язок у вузькому розумінні, а потім називає обов'язки зі сплати податку, податкового обліку та податкової звітності різновидами податкового обов'язку.

Податковим зобов'язанням ми пропонуємо вважати правовідношення між державою в особі уповноважених органів та платником податків, що полягає у виконанні платником низки обов'язків з податкового обліку, сплати податку та податкової звітності, установлених законом

Залишається незрозумілим — останні є елементами чи різновидами податкового обов'язку у широкому розумінні. Крім того, теорія права розглядає правовий обов'язок як вид і міру належної поведінки суб'єкта. На наш погляд, вид і міра поведінки не може складатися з комплексу обов'язків платника податків; для позначення подібного складного утворення варто використовувати інший термін.

Водночас, незважаючи на термінологічні суперечності, слід погодитися з думкою вченого про те, що податкові обов'язки платника не вичерпуються лише сплатою податку. Безумовно, вона має центральне значення, адже спрямована на реалізацію мети існування податкової системи держави — акумуляцію публічних коштів. Але без адекватного правового регулювання обов'язків з обліку податків та податкової звітності неможливо було б ні ефективно організувати систему оподаткування, ні проконтролювати виконання вимог податкового законодавства платниками.

З огляду на викладене пропонуємо власне визначення податкового зобов'язання. Податковим зобов'язанням ми пропонуємо вважати правовідношення між державою в особі уповноважених органів та платником податків, що полягає у виконанні платником низки обов'язків з податкового обліку, сплати податку та податкової звітності, установлених законом.

¹⁶ Кучерявенко Н.П. Курс налогового права: В 6 т. — X, 2005. — Т. 3: Учение о налоге. — С. 385, 386.

В.І. Тютюгін,
в.о. завідуючого кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, професор

О.В. Капліна,
завідувача кафедри кримінального процесу Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, доцент

І.А. Тітко,
асистент кафедри правосуддя Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук

Summary
The article deals with analysis of procedural aspects of bringing judges to criminal responsibility under effective legislation. The authors specify issues of criminal-legal qualification of delivering by judge of a knowingly unfair sentence, judgment, ruling or order

Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України

Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, а за змістом ст. 62 Основного Закону визнати особу винною у вчиненні злочину і призначити їй кримінальне покарання може тільки суд, постановивши обвинувальний вирок. У взаємозв'язку ці два конституційні положення дають змогу найчіткіше з'ясувати як сутність правосуддя у кримінальних справах, так і значення такого акта правосуддя, як вирок суду.

Вирок — найважливіше процесуальне рішення суду першої та апеляційної інстанцій, який є результатом усієї процесуальної діяльності органів досудового розслідування і суду, що передує його постановленню. Але тільки такий вирок суду, який відповідає всім вимогам закону, може забезпечити виконання завдань правосуддя, захист прав і законних інтересів усіх учасників процесу, дає від імені держави належну оцінку суспільній небезпечності злочинного діяння, сприяє формуванню високої правосвідомості в суспільстві, переконаності громадян у захищеності їх прав та законних інтересів, стабільності й силі держави, утвердженню авторитету її судової влади і підтримці правопорядку в країні.

Значущість суспільних відносин, які виникають при здійсненні правосуддя, настільки велика, що в разі вчинення на них окремих видів посягань у законодавстві встановлюється кримінальна відповідальність, тобто передбачено найбільш суворі правові засоби

Проте судова система, як і будь-яка інша, не є досконалою, а тому не застрахована від різного роду «збоїв», причиною яких досить часто стає «людський чинник», а результатом — постановлення неправосудного рішення, що не відповідає меті здійснення правосуддя. Безсумнівно, постановлення таких рішень впливає на нормальний процес здійснення правосуддя, перешкоджає установленню правопорядку в державі, порушує права та законні інтереси осіб, а іноді жорстоко ламає людські долі.

Значущість суспільних відносин, які виникають при здійсненні правосуддя, настільки велика, що в разі вчинення на них окремих видів посягань у законодавстві встановлюється кримінальна відповідальність, тобто передбачено найбільш суворі правові засоби. Саме така відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови передбачена у ст. 375 Кримінального кодексу України (далі — КК).

Доволі позитивним фактом слід вважати те, що цю норму кримінального закону застосовують вкрай рідко. Але навіть поодинокі випадки її правозастосування, коли за наявності приводів та підстав

порушують кримінальну справу за ст. 375 КК або розглядають її у суді, призвели до виникнення питань щодо дійсного смислу, який закладений законодавцем у цю норму, а також тверджень про недосконало сформульовану її диспозицію. Саме необхідність вирішення проблем, що виникають при тлумаченні та застосуванні зазначеної норми, зумовили мету статті та логіку її побудови.

Оперуючи поняттям «неправосудність», жоден із правових актів не дає уявлення про його юридичний зміст, а тому питання про нормативний зміст цього терміна залишається відкритим, що у свою чергу, як зазначають дослідники, призводить до проблеми індивідуального сприйняття цієї категорії у судовій практиці

Процесу застосування норми права передувє її тлумачення, тобто з'ясування того смислу, який мав на увазі у відповідному приписі законодавець. Лексико-граматичне та логічне тлумачення дає змогу визначити три складові, що містяться у диспозиції ч. 1 ст. 375 КК, і які характеризують як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки передбаченого цією статтею злочину: 1) вирок чи інше рішення суду є неправосудним; 2) це неправосудне рішення суддею (суддями) постановляється; 3) неправосудність судового рішення має бути завідомою.

Аналізуючи поняття «неправосудність» судового рішення, передусім слід звернути увагу на те, що воно є міжгалузевим. Такого висновку можна дійти принаймні тому, що текстуальне використання цього терміна у КК безумовно передбачає звернення до інших (насамперед процесуальних) галузей права. Понад те, аналіз правових актів України дає можливість стверджувати, що означення «неправосудний» стосовно рішень органів судової влади досить широко використовується у сфері нормативного регулювання. Зокрема, цей термін вживається у ч. 4 ст. 62 Конституції, міжнародних актах¹, рішеннях Конституційного Суду України², указах Президента України³, постановах Пленуму Верховного Суду України⁴, наказах Генерального

прокурора України⁵ та інших нормативно-правових актах. Разом з тим, оперуючи поняттям «неправосудність», жоден із правових актів не дає уявлення про його юридичний зміст, а тому питання про нормативний зміст цього терміна залишається відкритим, що у свою чергу, як зазначають дослідники, призводить до проблеми індивідуального сприйняття цієї категорії у судовій практиці⁶.

Ускладнює проблему й незначне застосування у практиці ст. 375 КК. Як зазначають науковці, причиною цього є висока латентність такого роду злочинів, наявність у суддів імунітету, що ускладнює притягнення їх до кримінальної відповідальності, тощо. Але основною причиною такої ситуації є те, що в теорії й практиці не вироблено науково обґрунтованих критеріїв кваліфікації цього злочину, у тому числі відсутнє тлумачення поняття «неправосудність».

Певні труднощі у практичному застосуванні ст. 375 КК також виникають через відсутність термінологічної єдності між матеріальною (кримінальним правом) і відповідною їй процесуальною галузями права. Якщо у зазначеній статті КК йдеться про «неправосудний» вирок, то у Кримінально-процесуальному кодексі України (далі — КПК), який регламентує порядок (процедуру) постановлення процесуального акта та встановлює вимоги, яким він повинен відповідати, для позначення аналогічного поняття використовується словосполучення «незаконний вирок» (статті 350, 400²² КПК)⁷.

У даному випадку йдеться про застосування в нормотворчій практиці такого мовного явища, як синонімія — взаємозамінність близьких за значенням слів і словосполучень, які позначають одне й те саме явище або поняття. Як вже було зазначено, поняття «неправосудність» не розкрито на рівні нормативно-правових актів, тому з метою отримання доктринального розуміння цього терміна необхідно звернутися до наукової

¹ Див., напр.: Резолюція від 22 грудня 2010 р. № 1966 (2010), ухвалена Радою Безпеки ООН на її 6463-му засіданні.

² Див., напр.: Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004 (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу); Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2008 р. № 13-рп/2008 (справа про повноваження Конституційного Суду України).

³ Див., напр.: Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 «Про Стратегію національної безпеки України».

⁴ Див., напр.: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8 «Про незалежність судової влади» // Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 6. — С. 2—6; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» // Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 7. — С. 6—10.

⁵ Див., напр.: наказ Генерального прокурора України від 19 вересня 2005 р. № 5гн. «Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтриманні державного обвинувачення»; наказ Генерального прокурора України від 29 листопада 2006 р. № 6гн. «Про організацію представництва прокурором в суді інтересів громадянина або держави та їх захисту при виконанні судових рішень».

⁶ Див.: Карташов А. Ю. Уголовная ответственность за вынесение заведомо неправосудного приговора, решения либо иного судебного акта: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Ставрополь, 2004. — С. 13.

⁷ Слід відмітити, що у кримінальному законодавстві держав-кошишніх республік ЄСРП для позначення предмета злочину, аналогічного тому, що передбачений у ст. 375 КК України, використовується як поняття «неправосудний» (ст. 307 КК Республіки Молдова, ст. 352 КК Республіки Вірменія, ст. 305 КК Російської Федерації), так і категорія «незаконний» (ст. 336 КК Республіки Грузія, ст. 291 КК Латвійської республіки, ст. 349 КК Республіки Таджикистан). Див.: Щасний А. В. Поняття та ознаки завідомо неправосудного вироку як предмета злочину, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України // Держава і право. — 2010. — Вип. 47. — С. 509—515.

літератури. Юридична енциклопедія визначає неправосудний вирок як «судовий акт, винесений всупереч встановленим фактичним обставинам справи або з істотним порушенням норм матеріального чи процесуального закону»⁸. Схожі дефініції містяться й в інших наукових працях. Так, Ю.М. Грошевий зазначає, що вирок може бути або правосудним, тобто законним та обґрунтованим, або неправосудним, тобто незаконним та необґрунтованим⁹. Ш.С. Рашковська також зауважує, що неправосудність — це незаконність і необґрунтованість судового акта, що є наслідком завідомо неправильного застосування суддями закону і завідомо неправильної оцінки фактичних обставин справи¹⁰. О.Ю. Карташов визначає неправосудність вироку як його невідповідність (у будь-якій частині) фактичним обставинам юридичного конфлікту, який підлягає судовому розгляду, що виражається у неправильному застосуванні норм матеріального та (або) процесуального права¹¹. О.О. Кваша зазначає, що неправосудним слід розуміти такий судовий акт, який не відповідає вимогам законності й обґрунтованості, що може полягати у неправильному застосуванні норм матеріального права, порушенні положень Конституції, норм процесуального права чи невідповідності висновків суду фактичним обставинам справи¹². Н.Д. Квасневська вважає, що філософсько-правове поняття «неправосудність судового рішення» означає виражену в неправильному застосуванні некомпетентним або (і) упередженим суддею норм матеріального і (або) процесуального права, невідповідність судового акта фактичним обставинам юридичного конфлікту¹³.

У науково-практичних коментарях до ст. 375 КК надаються доволі схожі визначення, в яких відносять до неправосудних вироки, які «не відповідають вимогам законності та обґрунтованості»¹⁴, і пов'язують поняття «неправосудність» з неправильним застосуванням норм матеріального права, грубим порушенням норм процесуального права або невідповідністю висновків суду

⁸ Див.: Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. — Т. 4. — К., 2002. — С. 147.

⁹ Див.: Грошевий Ю. М. Правові властивості вироку — акта правосуддя: Навч. посібник. — Х., 1994. — С. 21.

¹⁰ Див.: Рашковская Ш. С. Преступления против социалистического правосудия: Лекции для студентов ВЮЗИ / Отв. ред. А. Н. Васильев. — М., 1957. — С. 12.

¹¹ Див.: Карташов А. Ю. Знач. праця. — С. 3.

¹² Див.: Кваша О. О. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали чи постанови // Правова держава. — К., 2006. — Вип. 17. — С. 208.

¹³ Див.: Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні. — К., 2010. — С. 57.

¹⁴ Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — 4-те вид., доповн. — Х., 2008. — С. 1055.

фактичним обставинам справи¹⁵. При цьому практично в усіх наукових джерелах пропонується перелік прикладів ситуацій, в яких вирок слід розглядати як неправосудний. До таких відносять випадки, в яких засуджено невинного, виправдано чи безпідставно звільнено від покарання винного, призначено явно несправедливе (занадто суворе чи занадто м'яке) покарання, неправильно кваліфіковано злочин, внаслідок чого призначено несправедливе покарання тощо¹⁶.

Ми переконані, що в науковому дискурсі поняття «неправосудність», яким оперує кримінальне право України, і «незаконність», що використовується у кримінально-процесуальному праві, є тотожними і несуть ідентичне нормативно-змістове навантаження, тобто є синонімами

Наведені твердження свідчать, що поняття «неправосудність» у доктрині кримінального права розкривається через категорії «порушення закону», «порушення права» тощо. Більше того, теоретичні положення та наведені для їх ілюстрації приклади, в яких вирок слід вважати неправосудним, цілком відповідають підставам для скасування або зміни судового рішення у кримінальній справі в порядку апеляційного (касаційного) перегляду, які встановлені кримінально-процесуальним законодавством. Так, неправильне застосування кримінального (матеріального) закону передбачено ст. 371 КПК, істотні (грубі) порушення процесуального закону — ст. 370 цього Кодексу, невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи — ст. 369 КПК, призначення несправедливого (занадто суворого чи м'якого покарання) — ст. 372 КПК. Причиною засудження невинного, виправдання чи безпідставного звільнення від покарання винного разом з перерахованими порушеннями може бути й односторонність або неповнота судового слідства (ст. 368 КПК). Водночас наявність одного або кількох з названих недоліків тягне визнання вироку «незаконним»¹⁷ та подальшу його зміну або скасування.

Ми переконані, що в науковому дискурсі поняття «неправосудність», яким оперує кримінальне право України, і «незаконність», що використовується у кримінально-процесуальному

¹⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 7-ме вид., переробл. та доповн. — К., 2010. — С. 1077; Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Знач. праця. — С. 1055.

¹⁶ Див.: Юридична енциклопедія. Знач. праця. — С. 147; Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Знач. праця — С. 1055; Злочини проти правосуддя: навч. посіб. / За заг. ред. В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — Х., 2011. — С. 29.

¹⁷ Див.: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 1 «Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку» // Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 7. — С. 9—10.

праві, є тотожними і несуть ідентичне нормативно-змістове навантаження, тобто є синонімами. При цьому варто відмітити, що фахівці висловлюють протилежні думки щодо можливості використання синонімів у нормативно-правових актах: одні дослідники вважають, що це явище в досить обмежених рамках має право на існування¹⁸, інші — зазначають, що синонімія в нормативному акті взагалі неприпустима¹⁹. Зокрема, як зазначає І.О. Биля, законодавець повинен прагнути до мінімуму синонімів, що впливає з вимоги точного і ясного змісту нормативно-правового акта. Синоніми, як елемент тексту закону, повинні стати винятком, оскільки, як правило, не привносять нічого позитивного, а лише ускладнюють сприйняття змісту²⁰. На наш погляд, саме така позиція повинна не лише стати наріжним каменем при конструюванні окремих нормативно-правових актів, а й мати системний характер. Тобто принаймні у споріднених галузях права (матеріальній та відповідній процесуальній) для позначення одних і тих самих правових феноменів слід використовувати ідентичні мовні конструкції, оскільки, як вже зазначалось дослідниками, наявність у законі синонімів створює уявлення про те, що законодавець вкладає в ці поняття різний смисл, хоча встановити грань між ними практично неможливо²¹.

Важливе практичне значення для визначення змісту терміна «неправосудність» має вказівка закону на «завідомість» постановлення такого вироку. Саме вона свідчить про умисний (цілеспрямований) характер діяння судді та дає змогу відрізнити цей злочин від інших службових зловживань суддів, дисциплінарних проступків чи помилок, допущених при розгляді справи

Зважаючи на викладене, вбачається доречним висловити пропозицію щодо необхідності уніфікації у матеріальній та процесуальній галузях права термінів, якими позначають судовий вирок, винесений з порушенням закону. При цьому, виконуючи таке завдання, слід звернути увагу на те, що не всі незаконні рішення суддів передбачають кримінальну відповідальність за ст. 375 КК. Завідомо неправосудний вирок (рішення, ухвалу або постанову) суду необхідно розрізнити від вироку, який є незаконним через так звану судову помилку й, хоч і підлягає

скасуванню в порядку апеляційного або касаційного перегляду, не тягне кримінальної відповідальності за ст. 375 КК.

Важливе практичне значення для визначення змісту терміна «неправосудність» має вказівка закону на «завідомість» постановлення такого вироку. Саме вона свідчить про умисний (цілеспрямований) характер діяння судді та дає змогу відрізнити цей злочин від інших службових зловживань суддів, дисциплінарних проступків чи помилок, допущених при розгляді справи. Інакше кажучи, постановлення завідомо неправосудного судового акта, відповідальність за яке передбачена ст. 375 КК, має оцінюватися як спеціальний вид службового зловживання в галузі здійснення правосуддя, суб'єкт якого (суддя) умисно з будь-яких мотивів (а за ч. 2 ст. 375 КК — з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах) свідомо і цілеспрямовано використовує своє службове становище всупереч інтересам правосуддя. Таким чином, використання у ст. 375 КК поняття «неправосудний вирок» є, на наш погляд, не випадковим, бо у поєднанні зі вказівкою на «завідомість» його постановлення підкреслює цілеспрямований характер злочинних дій судді, його свідоме прагнення та бажання всупереч матеріальному чи процесуальному закону і (або) фактичним обставинам, встановленим у справі, постановити судові рішення, яке за своєю суттю не може бути і не є актом правосуддя. Тому суддя, який хоча і виніс незаконний судовий акт, але не усвідомлював цього, не може нести кримінальну відповідальність за ст. 375 КК.

Якщо помилка при винесенні судового акта сталася внаслідок службової недбалості, недостатньої кваліфікації, можлива дисциплінарна або навіть кримінальна відповідальність, але за іншою статтею кримінального закону, наприклад за ст. 367 КК. Добросовісна помилка судді, коли він переконаний стосовно доведеності або, навпаки, недоведеності фактів і висновків, викладених у судовому акті, взагалі виключає кримінальну відповідальність. Але ще раз слід наголосити на необхідності узгодження на законодавчому рівні термінології, що використовується двома спорідненими галузями права: кримінальною та кримінально-процесуальною.

У науково-практичних коментарях до КК звертається увага на те, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 375 КК, полягає лише в активній поведінці особи — дії. Діяння

¹⁸ Див.: Пиголкин А.С. Язык закона. — М., 1990. — С. 78; Власенко Н.А. Законодательная технология (Теория. Опыт. Правила): учеб. пособие. — Иркутск, 2001. — С. 53.

¹⁹ Див.: Зажицкий В. Оценочные понятия в уголовно-процессуальном законе: язык и стиль // Совет юстиции. — 1993. — № 3. — С. 26; Савицкий В.М. Язык процессуального закона: вопросы терминологии. — М., 1987. — С. 23.

²⁰ Див.: Биля И.О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки: Дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2003. — С. 122.

²¹ Див.: Браунин Я.М. Уголовный закон и его применение. — М., 1967. — С. 64.

належить до злочинів з формальним складом, бо вичерпується фактом вчинення певних дій, які становлять собою постановлення неправосудного судового акта і припускають: а) складання відповідного процесуального документа; б) підписання його суддею (суддями); в) проголошення судового акта (доведення його змісту до відома учасників процесу). Причому постановлення судового акта завершується його проголошенням, і тому саме з цього моменту злочин, передбачений ч. 1 ст. 375 КК, визнається закінченим незалежно від часу набуття законної сили судовим актом, його виконання та наслідків, які ним спричинені²².

Зміст стадії судового розгляду полягає у процесуальній діяльності суду з розгляду по суті кримінальної справи з дотриманням встановленої законом процесуальної форми та принципів кримінального судочинства

Буквальне тлумачення диспозиції ст. 375 КК дає можливість дійти висновку, що відповідальність настає саме при вчиненні процесуальної дії — постановленні неправосудного вироку (або іншого рішення суду). Аналогічний висновок можна зробити, звернувшись до тлумачного словника, в якому наведено значення лексеми «постановляти» як прийняття ухвали, рішення; винесення вироку²³.

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом

Така тенденція спостерігається, якщо звернутися до КПК та навчальної літератури. Зокрема, відповідно до ст. 320 та гл. 28 КПК етап постановлення вироку починається з моменту видалення суду до нарадчої кімнати. У будь-якому підручнику з кримінального процесу також зазначається, що за загальним правилом судовий розгляд складається з п'яти етапів: підготовча частина судового розгляду; судове слідство; судові дебати; останнє слово підсудного, постановлення вироку²⁴.

Але, на нашу думку, не слід тлумачити поняття «постановлення» буквально та розуміти його як тільки безпосереднє винесення

²² Див.: Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Знач. праця. — С. 1020.

²³ Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Буцел. — Ірпін, 2004. — С. 898.

²⁴ Див., напр.: Кримінальний процес: Підручник / За ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної. — Х., 2010. — С. 383; Лобойко Л. Н. Уголовно-процессуальное право: Учебное пособие: курс лекций. — Х., 2007. — С. 414–422; Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. редакцією Ю.П. Алєніна. — Х., 2009. — С. 610.

(складання) неправосудного вироку (або іншого рішення суду). Вирок суду — результат усієї попередньої процесуальної діяльності²⁵. Постановленню вироку передують діяльність із судового розгляду кримінальної справи. У свою чергу судовий розгляд — це основна центральна стадія кримінального судочинства, в якій здійснюється правосуддя в кримінальній справі. Зміст стадії судового розгляду полягає у процесуальній діяльності суду з розгляду по суті кримінальної справи з дотриманням встановленої законом процесуальної форми та принципів кримінального судочинства.

Складно уявити, щоб винесення вироку суду чи іншого судового рішення відбувалося без належного судового розгляду, який передують постановленню цього рішення, але, на жаль, такі випадки трапляються на практиці.

Так, наприклад, управлінням Служби безпеки України в Рівненській області було встановлено, що один із суддів впродовж 2009—2011 рр. фактично не брав участі в розгляді значної кількості кримінальних, цивільних та адміністративних справ. Причому суддя знаходився поза межами приміщення суду, перебував за кордоном, в інших обласних центрах України тощо, але на підставі нібито «судового розгляду» за його підписом виносилися

вироки та інші рішення. «Судові засідання» проводив керівник апарату суду, який безпосередньо вів судовий процес, допитував свідків, оцінював докази, вивчав обставини справи.

Щодо деяких справ судові засідання взагалі не проводилися, «невстановленою особою склалися рішення», на яких згодом суддя ставив свої підпис та печатку²⁶.

У подібних випадках безумовно слід констатувати вчинення суддею злочину, передбаченого ст. 375 КК. Для аргументації цього твердження доречно зазначити таке. У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Це положення розглядається міжнародною спільнотою як невід'ємне право людини, яке не може бути обмежене, і як норма, що гарантує право на справедливий судовий розгляд. Розвиток цього права безпосередньо пов'язаний із поняттям належної правової

²⁵ Див.: Грошевий Ю. М. Знач. праця. — С. 6.

²⁶ Подібні випадки зустрічаються у слідчо-прокурорській та судовій практиці РФ. Див., напр.: Преступления судей // <http://pravo.ru/tags/2628/?click=1>

процедури, яка розуміється як «застосування права судами відповідно до встановлених і санкціонованих державою юридичних принципів і процедур для гарантування і захисту конституційних прав людини та основних свобод»²⁷. Однак стандарти справедливого судового розгляду можуть змінюватися з перебігом часу та розвитком суспільства, й тому не існує остаточного визначення переліку складових справедливого судового розгляду, але з-поміж таких стандартів найчастіше виділяють право на: 1) доступ до суду; 2) рівні процесуальні можливості; 3) публічний судовий розгляд; 4) судовий розгляд упродовж розумного строку; 5) розгляд справи незалежним, неупередженим судом, створеним відповідно до закону; 6) винесення мотивованого судового рішення; 7) перегляд судового рішення та ін²⁸.

В юридичній літературі обстоюється думка про те, що обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності судді за ст. 375 КК повинно бути скасування або зміна незаконного (неправосудного) судового акта судом вищої інстанції. Прихильники цієї позиції зазначають, що саме за таких умов можна стверджувати, що судовий акт був незаконним, оскільки при відміні чи зміні судового рішення вказується, які порушення допущені суддею

Належна судова процедура, яка передує постановленню судового рішення, багато в чому є запорукою його законності та обґрунтованості. І навпаки, якщо суддя не дотримується встановлених вимог процесуального закону щодо загальних положень судового розгляду, взагалі не проводить судові слідство, коли це необхідно, постановляючи судові рішення в робочому кабінеті, дає вказівку секретарю судового засідання чи помічнику про складання судового рішення конкретного змісту без дослідження доказів тощо, вирок суду або інше його рішення не можуть вважатися такими, що постановлені відповідно до закону, тобто правосудними.

Саме в такому контексті тлумачив відомий російський криміналіст М.С. Таганцев ст. 36б Уложения про покарання кримінальні та вправні 1885 р., зазначаючи, що при встановленні ознак неправосуддя суд повинен, не торкаючись фактичних даних, у визнанні яких він керується переконанням сумління, перейти до

обговорення: чи виконані суддею згідно з вимогами закону форми і обряди судочинства, необхідні для постановлення рішення, і чи не застосовані закони, вказані в рішенні, всупереч позитивному їх смислу²⁹.

В юридичній літературі обстоюється думка про те, що обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності судді за ст. 375 КК повинно бути скасування або зміна незаконного (неправосудного) судового акта судом вищої інстанції. Прихильники цієї позиції зазначають, що саме за таких умов можна стверджувати, що судовий акт був незаконним, оскільки при скасуванні чи зміні судового рішення вказується, які порушення допущені суддею³⁰. Таку правову позицію, зокрема, сформулював 18 жовтня 2011 р. Конституційний Суд Російської Федерації, визнавши норми Кримінально-процесуального кодексу РФ такими, що не відповідають Конституції РФ і Закону «Про статус суддів в Російській Федерації», які дозволяють порушувати кримінальну справу за обвинуваченням судді у винесенні завідомо неправосудного рішення в разі, коли це рішення не скасоване³¹.

Але з цього приводу можна зазначити таке. Підставами для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, за нововиявленими обставинами відповідно до статті 400⁵ КПК є зловживання прокурора, дізнавача, слідчого чи суддів під час провадження у справі, якщо таке зловживання встановлене вироком, що набрав законної сили, а за неможливості постановлення вироку — матеріалами розслідування. Отже, якщо умовою притягнення до кримінальної відповідальності судді за ст. 375 КК визнати обов'язкове скасування судового рішення вищестоящим судом, то отримуємо замкнене коло, оскільки органи досудового розслідування не зможуть порушити кримінальну справу за ст. 375 КК навіть за наявності приводів та підстав до того та вирішити питання про притягнення судді до кримінальної відповідальності. А без винесення вироку суду не можна порушувати питання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

²⁹ Див.: Кримінальне право України. Судові прецеденти (1864—2007). За ред. В.Т. Малярєнка. — К., 2008. — С. 1044.

³⁰ Див.: Горелик А.С. Преступления против правосудия. — СПб., 2005. — С. 235; Иванов В.Д. Вынесение заведомо неправосудного приговора, решения или иного судебного акта (ст. 305 УК РФ) // Антология научной мысли: к 10-летию Российской академии правосудия: Сборник статей. — М., 2008. — С. 419.

³¹ Постановление Конституционного Суда РФ от 18 октября 2011 г. № 23-П «По делу о проверке конституционности положений статей 144, 145 и 448 Уголовно-процессуального кодекса РФ п. 8 ст. 16 Закона РФ «О статусе судей в Российской Федерации» в связи с жалобой гражданина С.Л. Панченко» // <http://ksportal.garant.ru>

²⁷ Див.: Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. — 2-е вид., виправл., доповн. — К., 2007. — С. 232.

²⁸ Див.: Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. — СПб., 2004. — С. 275 і далі; Рабцевич О.И. Право на справедливое судебное разбирательство: международное и внутригосударственное правовое регулирование. — М., 2005. — С. 89–90.

Крім того, при перегляді кримінальної справи судом апеляційної чи касаційної інстанції не завжди є можливість зробити висновок про постановлення суддею завідомо неправосудного судового рішення. Судове рішення формально може відповідати вимогам закону — бути на перший погляд законним та обґрунтованим. Констатувати факт постановлення завідомо неправосудного вироку (чи іншого рішення суду) найчастіше можна тільки шляхом проведення слідчих дій у ході доказування у кримінальній справі, коли, наприклад, саме таким чином доводиться, що неправосудний вирок винесений з прямим умислом і за будь-яким мотивом. Ці мотиви не впливають на кваліфікацію і можуть бути як пов'язані із виконанням службових обов'язків (ідейні, кар'єристські, відомчо-корпоративні), так і не пов'язані з ними (ревнощі, помста, дружба, користь, інша особиста зацікавленість). Лише за ч. 2 ст. 375 КК необхідно довести, що неправосудний судовий акт було постановлено з корисливих мотивів чи з інших особистих інтересів.

Злочин, передбачений ст. 375 КК, є спеціальним видом службового зловживання, основний об'єкт якого — суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність у сфері здійснення правосуддя, а предмет — неправосудний судовий акт, який має певну процесуальну форму: вирок, рішення, постанова, ухвала

Цікавим також щодо вирішення проблем, що розглядаються, є звернення до правозастосовної практики РФ.

Зокрема, йдеться про притягнення до кримінальної відповідальності колишнього голови Морозівського районного суду Ростовської області А. Сидоренка, який без проведення судового засідання з метою уникнення покарання за затягування розгляду справи 21 травня 2004 р. виніс постанову про відмову в заміні раніше засудженому громадянинуві Пакіну умовного покарання реальним після того, як останній вчинив адміністративне правопорушення. Рішення суддею було сфальсифіковано, в ньому вказувалось, що в судовому розгляді нібито брали участь підсудний, його захисник, прокурор, начальник установи виконання покарання. За цим фактом було порушено кримінальну справу, провадження в якій тривало шість років, та лише в 2011 р. Верховний Суд РФ ухвалив вирок, яким суддя був визнаний винним у вчиненні злочинів, передбачених двома

статтями Кримінального кодексу РФ — винесення суддею завідомо неправосудного рішення (ч. 1 ст. 305) і службове підроблення (ст. 292)³².

Спираючись на наведене рішення Верховного Суду РФ, доречно розглянути питання про кваліфікацію подібних дій суддів, а саме: чи слід застосовувати додаткові статті кримінального закону? Деякі українські фахівці з права також вважають, що постановлення завідомо неправосудного судового акта потребує додаткової кваліфікації ще й за ст. 366 КК³³. Але, як уже зазначалося, злочин, передбачений ст. 375 КК, є спеціальним видом службового зловживання, основний об'єкт якого — суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність у сфері здійснення правосуддя, а предмет — неправосудний судовий акт, який має певну процесуальну форму: вирок, рішення, постанова, ухвала. Тобто із зовнішньої своєї форми цей неправосудний акт завжди оформлюється відповідним документом, який за своєю суттю є сфальсифікованим, тобто підробленим (мається на увазі так зване інтелектуальне підроблення). Саме тому подібні дії судді, на нашу думку, не потребують додаткової кваліфікації за ст. 366 КК.

На жаль, обсяг публікації не дозволяє розглянути ще ряд інших проблем, які пов'язані з тлумаченням диспозиції ст. 375 КК. Звичайно, є певні особливості при притягненні суддів до кримінальної відповідальності за постановлення неправосудного рішення в інших галузях права: цивільному, адміністративному, господарському. Вирішення потребують також проблеми щодо визначення суб'єктів відповідальності за такі злочини. Спірним у науці кримінального права залишається питання щодо моменту закінчення злочину, відповідальність за який передбачена ст. 375 КК, оскільки його не було чітко визначено і законодавчо закріплено в диспозиції норми кримінального закону. Тож проблема тлумачення ст. 375 КК та вироблення рекомендацій щодо її практичного застосування є доволі багатоаспектною, а тому залишається відкритою для подальшого наукового осмислення.

³² Див.: Богдановский Ф. Судья получил приговор за проведение судебного заседания «на бумаге» // <http://pravo.ru/review/view/59798>

³³ Див., напр.: Андрушко П.П. Поняття завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови як предмета злочину, склад якого передбачений ст. 375 КК України // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23–24 вересня 2011 р.: Львівськ. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2011. — С. 23–25.

Міжнародні зв'язки

Незалежність судової влади — головна умова функціонування демократичних засад держави. Таку думку висловив Надзвичайний і Повноважний Посол Сполучених Штатів Америки в Україні Джон Ф. Теффт під час зустрічі з Головою Верховного Суду України Петром Пилипчуком, яка відбулася 8 лютого 2012 р. у Верховному Суді України.

У зустрічі також узяв участь керівник відділу співробітництва з правоохоронними органами посольства Сполучених Штатів Америки в Україні Вільям Хендерсон.

Голова Верховного Суду України подякував високим гостям за ініціативу проведення такої зустрічі та висловив сподівання, що тісна співпраця американських державних інституцій, у тому числі й Посольства США в Україні, із судовою владою України та Верховним Судом триватиме й надалі. Практика співробітництва, зокрема, з Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), участь у його проектах «Україна: верховенство пра-

ва», «Справедливе судочинство», програмі «Відкритий світ» яскраво засвідчили незмінність позиції США щодо підтримки України на шляху зміцнення демократії, утвердження верховенства права, продовження судово-правової реформи в Україні.

Петро Пилипчук також висловив подяку пану Послу і за підтримку Верховного Суду України, зокрема, за участь і виступ на круглому столі «Роль верховного суду в захисті прав людини на національному рівні», що відбувся у вересні минулого року. Досвід США в утвердженні демократичних засад держави, забезпеченні незалежності судової влади є надзвичайно важливим і для української судової системи, зауважив Голова Верховного Суду України.

У свою чергу Джон Ф. Теффт привітав Петра Пилипчука з обранням його Головою Верховного Суду України і побажав успіхів у діяльності з утвердження в державі верховенства права та відстоювання незалежності судової системи. Саме це є основою

всіх демократичних процесів у країні, зазначив пан Посол. У зв'язку з цим він висловив стурбованість з приводу певного законодавчого обмеження повноважень і процесуальних дій Верховного Суду України, що звужує його можливості у забезпеченні громадянам України судового захисту на національному рівні.

Сторони обговорили також необхідність прийняття в Україні нового Кримінально-процесуального кодексу, більш широкого застосування в кримінальному процесі такого запобіжного заходу, як звільнення під заставу та запровадження такого заходу, як домашній арешт, що неодмінно призведе до скорочення строків перебування арештованих у слідчих ізоляторах.

На завершення зустрічі Петро Пилипчук та Джон Ф. Теффт висловили спільну зацікавленість у продовженні співробітництва, а також у започаткуванні співпраці на двосторонньому рівні між Верховним Судом України та Верховним Судом США.

9 лютого 2012 р. у Верховному Суді України відбулася зустріч суддів цього Суду з делегацією органів прокуратури Ісламської Республіки Іран на чолі з Генеральним прокурором Ірану Й. В. паном Голамхоссейном Мохсені Еджеї.

У зустрічі, зокрема, взяли участь Перший заступник Голови Верховного Суду України Ярослав Романюк, заступник Голови Верховного Суду України—секретар Судової палати у господарських справах Валентин Барбара, суддя Верховного Суду України Галина Канигіна, заступник Генерального прокурора України Григорій Серета.

Іранську сторону представляли Надзвичайний і Повноваж-

ний Посол Ісламської Республіки Іран в Україні Й. В. пан Акбар Гасемі-Аліабаді, радник і заступник Посла пан Алі Аббасі Хотбех Сара, помічники Прокурора при Верховному суді Ірану пан Мохаммад-реза Саремі та пан Сімак Саїдфаваєді.

Сторони обмінялися інформацією щодо системи судоустрою в країнах, обговорили місце і роль у них верховного суду, висловили зацікавленість у започаткуванні співробітництва між Іраном та Україною у судовій сфері.

Конструктивний діалог відбувся в атмосфері поваги та взаєморозуміння.

Триває передплата офіційних видань Верховного Суду України:

Вісник Верховного Суду України

Періодичність — 12 номерів на рік

Передплатний індекс — 40358

В офіційному науково-практичному виданні публікуються добірки витягів із судових рішень у цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справах, науково-практичні коментарі чинного законодавства, аналіз судової статистики та узагальнення судової практики, матеріали на допомогу судді щодо вирішення складних питань здійснення судочинства, практика Європейського суду з прав людини, дискусійні статті щодо проблем судово-правової реформи і правотворчості.

Рішення Верховного Суду України

Періодичність — 2 випуски на рік

Передплатний індекс — 40646

У збірнику публікуються судові рішення у цивільних, адміністративних, господарських, кримінальних справах, розглянуті Верховним Судом України протягом певного періоду.

Кожне рішення супроводжується правовою позицією. Рішення систематизовані за формами судочинства, галузями законодавства та категоріями справ.

Докладніше про ці видання, їх тематику можна дізнатись у видавництві «Істина» за адресою:
04073 Київ 73, вул. Сирецька, 38.

Передплату можна оформити у відділеннях зв'язку протягом року.

Телефони: (44) 468–3131, 468–0999, 468–5973.

E-mail: istina_knigi@ukr.net

www.istina-books.com.ua